ВІСНИК

ПРОГРАМ ШКІЛЬНИХ ОБМІНІВ

23

2005

ГРАНТИ
для учасників програм обмінів

Відділ преси, освіти та культури Посольства США в Україні оголошує програму «Гранти для учасників програм обмінів», метою якої є надання фінансової підтримки колишнім учасникам програм обмінів та стажування, що фінансуються урядом США, для реалізації проектів, спрямованих на розвиток демократичних перетворень та проведення економічних реформ в Україні.

Учасники всіх програм обмінів та стажування, що фінансуються або фінансувались урядом США, включаючи такі агентства, як Бюро з питань освіти та культури (ECA), Агентство США з Міжнародного Розвитку (USAID), Департамент сільського господарства США (USDA) та Програма обміну викладачами (FEP), Департамент торгівлі США (програма SABIT), мають право подавати проекти. Заявки будуть розглядатись протягом 2005-го фінансового року.

Головні вимоги до проектів

- Гранти надаються українським учасникам програм обмінів або українським організаціям, що мають статус недержавних та неприбуткових, членами або партнерами яких є випускники програм обмінів та стажування. Американські та іноземні організації, а також громадяни інших країн не можуть претендувати на отримання фінансування за даною програмою.
- Кошти мають бути використані протягом поточного фінансового року (до 31 жовтня 2005 р.). Кошти, витрачені до офіційної дати початку проекту, не будуть відшкодовуватися.
- Проект має чітко відповідати зазначеній меті. Результати повинні бути вимірюваними та реалістичними. Необхідно вказати кінцевий термін завершення проекту. У заявці необхідно пояснити, які позитивні наслідки матиме проект після завершення дії гранту.

Тематика проектів

Програма «Гранти для учасників програм обмінів» надає можливість виконання таких проектів:

a. Підтримка громадських ініціатив.
b. Підтримка діяльності існуючих асоціацій випускників.
c. Організація та проведення семінарів, тренінгів та конференцій у галузі професійного удосконалення для колег або інших учасників програм.

Гранти на участь у регіональних конференціях (Європа, Євразія):

a. Підтримка діяльності існуючих організацій або центрів для учасників програм обмінів та надання допомоги для створення нових асоціацій випускників (якщо їх створення є складовою частиною більшого проекту).
b. Проекти, спрямовані на підтримку зв'язків між учасниками програм обмінів.
c. Розробка та видання підручників, брошур, довідкових або навчальних матеріалів, спрямованих на підтримку процесу розвитку демократії та проведення економічних реформ.
d. Виконання інших ініціатив, спрямованих на підтримку процесу розвитку демократії та проведення економічних реформ в Україні.

Суми грантів

Максимальна сума фінансування одного проекту становить 3000 доларів США для фізичних осіб та 5000 доларів США для організацій. Види діяльності, що не підлягають фінансуванню, включають, але не обмежуються наступними заходами:

1. Проекти надання соціальної допомоги.
2. Витрати організації на ремонтні послуги.
3. Придбання меблів та аксесуарів для оздоблення офісного приміщення.
4. Створення різного роду центрів (якщо їх створення не є складовою частиною більшого проекту).
5. Придбання автомобілів.
6. Передвиборча агітація або проекти, підконтрольні владним/партійним інтересам чи інтересам однієї особи.
7. Академічні або аналітичні дослідження (якщо вони не є частиною більшого проекту).
8. Стипендії.
9. Гранти іноземним громадянам/доповідачам чи закордонним організаціям.
10. Проведення медичних та психологічних досліджень / клінічних експериментів.
11. Надання медичних послуг.
12. Проекти комерційного характеру.
13. Витрати на розважальні заходи (фуршети, церемонії, вечірки, екскурсії і т. п.).

Коментарі щодо оформлення проекту

a. Проект має бути написаний українською та англійською мовами.
b. Заявки мають бути заповнені у формі «Заявки на одержання фінансування» (див. додаток) та надіслані електронною поштою на адресу програми:
AlumniGrantsKiev@state.gov.
Форму заявки та інструкцію розміщено на веб-сторінці: http://usembassy.kiev.ua/educult_alumni_eng.html.
c. До заявки слід додати графік подій, запланованих в рамках проекту.
d. У проекті, де плануються публікації, вкажіть цільову аудиторію, зміст публікацій та яким чином вони будуть розповсюджуватись.
e. Зазначте, чому даний проект є важливим, на які групи цільової аудиторії він матиме безпосередній вплив і що він може потенційно змінити на регіональному та національному рівнях.
f. Чітко вкажіть довгострокові та короткострокові результати проекту. Якщо ви плануєте продовжувати проект після закінчення грантової допомоги, поясніть, яким чином організація планує фінансувати свою діяльність у майбутньому.
g. Всі публікації в рамках проектів мають бути подані до Посольства США для розгляду та затвердження до того, як вони будуть розповсюджуватись.

Кошторис (у доларах США)

- Кошторис обов'язково має бути поданий у форматі програми Microsoft Excel та надісланий електронною поштою. Кошторис має включати детальний опис усіх категорій. Всі статті витрат мають бути конкретними і такими, що логічно прив'язані до контексту проекту. Банківські реквізити організації повинні включати назву організації, назву банку, адресу банку, номер рахунку, МФО та ідентифікаційний код ЗКПО (колишній ЄДРПО) організації.
- Кошторис, поданий у доларах США, слід округлити до цілих чисел.
- Просимо використовувати функцію автоматичного підрахунку.
- Зробіть копію таблиці у форматі Microsoft Excel. Ви також можете створити таблицю, використовуючи приклад Таблиці кошторису. Електронна версія таблиці міститься на веб-сторінці:
http://usembassy.kiev.ua/educult_alumni_eng.html.

U.S.-Ukraine Awards for Excellence in Teaching

УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ПРЕМІЇ ЗА ДОСЯГНЕННЯ У ВИКЛАДАННІ 2005

Тридцять п'ять учителів середніх шкіл України стали регіональними фіналістами дев'ятого щорічного конкурсу на отримання українсько-американських премій за досягнення у викладанні англійської мови та країнознавства США. Програма «Українсько-американські премії за досягнення у викладанні» відзначає найкращих українських вчителів англійської мови та країнознавства США за професіоналізм, новаторство та розбудову й поглиблення американсько-українських зв'язків. Конкурс проводився організацією «Американські Ради з міжнародної освіти: ACTR/ACCELS» за підтримки Посольства США в Україні у співпраці з Міністерством освіти і науки України.

4 березня 2004 р. посол США в Україні Джон Гербст на церемонії нагородження у Києві вручив нагороди вчителям середніх шкіл з різних регіонів України.

35 регіональних фіналістів було визначено серед 173 учасників другого туру конкурсу, тоді як на перший тур надійшли заявки від 280 освітян. Кожен регіональний фіналіст отримає навчально-методичні матеріали вартістю до 125 дол. США, а їхні школи – обладнання на суму до 800 дол. США. У третьому турі серед регіональних фіналістів буде обрано 10 учасників програми обміну, які поїдуть на семитижневі курси професійного вдосконалення до США. За вісім років існування програми 129 українських вчителів взяли участь у таких курсах в Америці, а 625 учителів отримали методичні матеріали, а також комп'ютери та іншу техніку для своїх шкіл.

ВІТАЄМО РЕГІОНАЛЬНИХ ПЕРЕМОЖЦІВ:

1. **Агафонова Наталія Григорівна,** ЗОШ № 3 ім. Т. Г. Шевченка, м. Біла Церква, Київська обл.
2. **Ворон Галина Леонідівна,** Гімназія № 143, м. Київ.
3. **Данченко Світлана Анатоліївна,** Спеціалізована ЗОШ № 3 з поглибленим вивченням англ. мови, м. Гадяч, Полтавська обл.
4. **Єлісєєва Ірина Олексіївна,** Спеціалізована ЗОШ № 23 з поглибленим вивченням англ. мови, м. Мелітополь, Запорізька обл.
5. **Журибіда Лариса Миколаївна,** Гімназія, м. Старокостянтинів, Хмельницька обл.
6. **Забара Олена Дмитрівна,** ЗОШ № 4, м. Фастів, Київська обл.
7. **Іванова Галина Василівна,** Перша міська гімназія, м. Черкаси, Черкаська обл.
8. **Климчук Маріанна Олександрівна,** ЗОШ, с. Долішній Шепіт, Вижницький р-н, Чернівецька обл.
9. **Кононович Леся Іванівна,** Спеціалізована ЗОШ з поглибленим вивченням англ. мови, м. Радехів, Львівська обл.
10. **Корнелюк Світлана Василівна,** Гімназія, м. Охтирка, Сумська обл.
11. **Котенко Валентина Іванівна,** ЗОШ, смт Дворічна, Харківська обл.
12. **Кріпак Тетяна Василівна,** Колегіум № 11, м. Новомосковськ, Дніпропетровська обл.
13. **Луцик Ірина Геннадіївна,** Педагогічний коледж, м. Луцьк, Волинська обл.
14. **Мормиль Олександра Михайлівна,** Спеціалізована ЗОШ «Надія», смт Чернігівка, Запорізька обл.
15. **Мосійчук Лілія Олексіївна,** Спеціалізована ЗОШ № 1, м. Луцьк, Волинська обл.
16. **Москова Валентина Миколаївна,** Гімназія № 7, м. Севастополь, Автономна Республіка Крим.
17. **Несвіт Алла Миколаївна,** Спеціалізована ЗОШ № 57, м. Київ
18. **Округ Галина Миколаївна,** Спеціалізована ЗОШ № 22 з поглибленим вивченням англ. мови, м. Миколаїв, Миколаївська обл.
19. **Остап'юк Ярослав Ігорович,** ЗОШ № 1, м. Бершадь, Вінницька обл.
20. **Рахманська Світлана Дмитрівна,** Загальноосвітня школа-гімназія ім. І. Франка, смт Підволочиськ, Тернопільська обл.
21. **Романов Євгеній Лаврентійович,** Спеціалізована ЗОШ № 29 з поглибленим вивченням англ. мови, м. Полтава, Полтавська обл.
22. **Синельникова Віра Володимирівна,** Українська гімназія № 6, м. Харків, Харківська обл.
23. **Сігільєтова Ірина Анатоліївна,** Спеціалізована ЗОШ № 15 з поглибленим вивченням іноземних мов, м. Рівне, Рівненська обл.
24. **Слабка Розалія Петрівна,** ЗОШ № 96, м. Львів, Львівська обл.
25. **Сорочинська Лариса Миколаївна,** Спеціалізована ЗОШ з поглибленим вивченням економіки та права № 2, м. Ірпінь, Київська обл.
26. **Станкова Тамара Володимирівна,** Гімназія, м. Сарни, Рівненська обл.
27. **Степанова Олена Євгеніївна,** ЗОШ № 6, м. Костопіль, Рівненська обл.
28. **Сухарєва Ірина Олександрівна,** Гімназія, смт Кельменці, Чернівецька обл.
29. **Тільняк Ольга Йосипівна,** Гімназія, м. Нова Каховка, Херсонська обл.
30. **Трофимчук Світлана Вікторівна,** Гімназія № 18, м. Луцьк, Волинська обл.
31. **Уразова Олена Анатоліївна,** Гімназія № 2, м. Одеса, Одеська обл.
32. **Фетісова Олександра Василівна,** Міський колегіум, м. Житомир, Житомирська обл.
33. **Шапаренко Олена Володимирівна,** Спеціалізована ЗОШ з поглибленим вивченням економіки та права при Народній українській академії, м. Харків, Харківська обл.
34. **Шулькіна Інна Борисівна,** ЗОШ № 13, м. Костянтинівка, Донецька обл.
35. **Ярмиш Тетяна Євгеніївна,** Природничо-математичний ліцей, м. Сміла, Черкаська обл.

Вісник програм шкільних обмінів також вітає переможців програми «Партнери в освіті-2005» для директорів середніх шкіл

Бірюк Олександр, Гімназія № 315, м. Київ.

Богданова Любов, Гімназія № 2, с. Ківшарівка, Харківська обл.

Донська Лілія, Гімназія № 30 «ЕкоНад», м. Київ.

Кіншов Сергій, Гімназія № 1 м. Антрацит, Луганська обл.

Івасюк Ванда, Спеціалізована ЗОШ № 15, м. Бердичів, Житомирська обл.,

Купчик Надія, Навчально-виховний комплекс-колегіум, м. Нововолинськ, Волинська обл.

Фомін Олексій, Спеціалізована ЗОШ № 36, м. Луганськ, Луганська обл.

У квітні 2005 р. ця група протягом трьох тижнів перебуватиме у США, вивчатиме систему громадянської освіти, відвідуватиме навчальні заклади й обмінюватиметься досвідом.

Антологія адаптованого досвіду

Колектив виконавців проекту:
Анатолій КОВТОНЮК, Олена ФРАНЧУК, Олег ТИЩЕНКО

Досвід у будь-якому своєму життєвому прояві є явищем не просто корисним, а й таким, що переводить розвиток тих чи інших процесів на якісно новий рівень. Особливо він потрібен у галузі освіти, коли тендітні душі молодого покоління будь-якої держави можуть отримати нагоду запозичення знань та вмінь, накопичених людством і втілених у конкретному національно-ментальному контексті.

Шевченкове «чужого научайтесь, і свого не цурайтесь...» стало найбільш ємким формулюванням зусиль усіх авторів цього видання. Не просто побачити, зрозуміти, запозичити, а й втілити у щоденній українській педагогічній дійсності методичні розробки творчих освітянських колективів із США, Франції, Угорщини, Великобританії та Уельсу. Для авторів видання це стало реальністю, інформацією про яку вони готові поділитися.

Учасники цього проекту не лише реалізували чимало інноваційних розробок технологій у галузі освіти, запозичених у найпотужнішої країни світу – США. Вони творчо переробили отриманий досвід, перенесли його на власний соціально-культурний ґрунт, а значить – отримали нову суспільно корисну сутність конкретного явища. Тепер це – не лише закордонні педагогічні розробки, це – препаровані на основі індивідуальної праці схеми й методики, які пройшли апробацію в умовах української дійсності. І цей освітній засів нашої національної ниви почав проростати паростками нового демократичного мислення, взаємної терпимості й толерантності, формуванням уявлень про громадянське суспільство рівних серед рівних й викристалізацією уявлень стосовно нових педагогічних реалій. Сьогоднішній день розвитку вітчизняної школи передбачає жорстку конкуренцію навчальних закладів, які виборюють між собою право навчати, можливість забезпечити, надати дитині послуги зі справді якісного рівня освіти, відтак – претендувати на бюджетне фінансування. Усе це – розвиток нашої держави й елемент змагальності її соціальних інституцій в умовах ринкової економіки. Змінивши суспільно-державні форми, безглуздо заперечувати становище школи, яка сьогодні має вижити або... Або поступитися новим освітнім утворенням з іншою формою власності, з іншим змістовим наповненням та досвідом.

Взявши участь у проекті, авторський колектив цього видання отримав навіть власний неологізм – мережани. Цим ємким словом можна назвати всіх учасників проекту «Антологія адаптованого досвіду», що добіг свого завершення й вийшов на фінішну пряму підбиття підсумків. У пропонованій вашій увазі збірці вміщені матеріали авторів, які у власній педагогічній праці займаються пристосуванням, адаптацією запозиченого іноземного досвіду в Україні. Вже сьогодні чимало мережан, а також вісімнадцять презентаторів (учасників Літньої школи в м. Рівному 19–23 серпня 2004 р.) готові сприяти поширенню узагальненого досвіду випускників через участь у презентаційних заходах із популяризації «Антології» в Україні. Ми змогли адаптувати цей досвід й зможемо збудувати «Добру школу» з рівнем знань за світовими стандартами.

«Антологія адаптованого досвіду» складається з трьох головних розділів, присвячених «інноваційним ідеям управління демократичною школою», розробкам з «інтерактивних методик у викладанні предметів шкільної програми» та «ефективному формуванню особистості учнів у системі позаурочної та позашкільної освіти». Змістовий апарат видання також містить ряд презентаційних (вступних) та аналітичних статей, зокрема – рецензентів. Книга має зацікавити усіх, хто не боїться працювати з іноземним досвідом й творчо втілювати його після авторської індивідуальної переробки на вітчизняному освітньому ґрунті.

Висвітлення процесу адаптованого втілення досвіду для побудови справді демократичної успішної школи, застосування спеціальних інтерактивних методик, покликаних розвинути творче, активне, критичне мислення в учнів, а також нових комунікативних підходів у навчанні й вихованні – мета й зміст цього видання.

Мережани не лише узагальнюють досвід адаптації, а й відповідають на шість засадничих запитань, з яких розпочинались їхні письмові версії матеріалів для «Антології» й які були винесені своєрідним резюме на початку кожного представленого есе. Пропонуємо вашій увазі ці шість «коронних» запитань до співавторів книги:

1. У чому полягає інноваційність побаченого, почутого, вивченого досвіду, який вам вдалося адаптувати в Україні?

2. Що з побаченого/вивченого ви змогли реалізувати в своїй професійній діяльності? Який практичний ефект ви отримали?
3. З якими труднощами ви зіткнулися під час впровадження цього досвіду?
4. Що б ви порадили тим, хто хотів би скористатися вашим досвідом?
5. Якби вам запропонували поділитися своїми досягненнями з колегами, яку форму передачі досвіду ви обрали б?
6. Де ще можна ознайомитися з вашим досвідом?

У своїх відповідях наші автори демонструють гідну подиву різноманітність та розробки власної стратегії адаптації іноземного досвіду. Однак на п'яте й шосте запитання усі вони не лише відповідають, а й неодмінно запрошують до співпраці з метою поширення власного вже адаптованого досвіду й пропонують у цій книзі свої розробки для вашого творчого опрацювання.

Ми пропонуємо до вашого відома список статей, що витримали всі вимоги формату антології і сподобалися нашим експертам. Вони, як мозаїка,– різні за тематикою, напрямками і підходами до викладення. Ці розробки доповнили бібліотеку педагогічних напрацювань на сайті Вісника програм шкільних обмінів. Також на сайті розміщено розробки, які надійшли на адресу проекту, але не увійшли у друковану версію – ми щиро бажаємо всім більше уваги й часу приділяти зрозумілому викладенню власного досвіду. Отже, при нагоді ви завжди зможете знайти там цікаві думки і цікавих партнерів для втілення вашого проекту. Запрошуємо всіх читачів Вісника приєднатися до громади дописувачів сайту, яка прагне вдосконалити й урізноманітнити шкільне життя, охоче спілкується і щедро ділиться думками і наробками, виходить за межі свого навчального закладу із чудовими пропозиціями, достойними результатами і бажанням змін.

ЗМІСТ «АНТОЛОГІЇ АДАПТОВАНОГО ДОСВІДУ»

Вступне слово посла Джона ГЕРБСТА та Ліси ХЕЛЛЕР – привітання читачам і дописувачам.

Передмова. *Ю. ІЩЕНКО.* Філософський аналіз питань адаптації закордонного освітянського досвіду.

Розділ І. Інноваційні ідеї в управлінні демократичною школою

Вступ. *С. Клепко.* Інноваційні ідеї демократизації та менеджменту школи.
В. Громовий. Як управляти шкільною освітою? (Американський досвід на тлі українських освітніх реалій) (друкується у цьому випуску Вісника).
О. Желюк. Україна – США: паралелі освіти.
Л. Середяк, О. Янушевич. Використання інтерактивних технологій в управлінській діяльності.
М. Ростоцька. До питання громадянської освіти в сучасній школі.
О. Пометун. Інтерактивні технології навчання – реальний шлях до оновлення української школи.
В. Крутоус. Інтерактивний тренінг для вчителів: «Створюємо демократичне середовище уроку».

Л. Козак, О. Копанська. Рейтингове оцінювання діяльності шкіл протягом навчального року.
О. Демчук. Благодійні фонди – запорука прозорого використання неурядових коштів у державних закладах освіти.
А. Гонорська, О. Франчук. Використання закордонного досвіду в адміністративно-фінансовому управлінні школою.
М. Жук. Використання сучасних технологій – створення нових можливостей розвитку післядипломної освіти.
О. Шиян. Проблеми організації громадянської освіти в школах нового типу.

Розділ II. Інтерактивні технології в шкільному навчанні

Вступ. *О. Пометун.* До питання досвіду впровадження інтерактивних технологій.
Л. Балаба. Природа – очима душі.
І. Віллер. Щоб шкільний твір не був тягарем.
Т. Голуб. Прагнення реалізувати себе.
С. Куриш. Комунікативний підхід у викладанні іноземної мови.
Л. Люта, Т. Каша. Навчання письму як методична проблема.
В. Саверська-Лихошва. Через науково-дослідницьке проектування до особистісно-орієнтованого навчання.
П. Скавронський. Інтегровані уроки географії й англійської мови.
О. Франчук. Розвиток критичного мислення на уроках англійської мови через знайомство з історією та культурою.
Л. Середяк, А. Ковтонюк. Інтеграція ідей громадянської освіти у викладанні суспільних дисциплін.
Е. Зіннуров. Робота над проектами у викладанні англійської мови.
Г. Сеньковська. Метод проектів на уроках громадянської освіти.
Т. Ремех. Практичне право. Нові підходи до викладання права в середній школі.
О. Полуботько. Як використовувати газетні статті під час застосування інтерактивного методу роботи «АЖУРНА ПИЛКА» (jigsaw activities) у вивченні іноземних мов.
О. Тарасова. Використання методу критичного мислення на уроках англійської мови.
І. Костюк. Закордонний досвід як стимул до змін у викладанні та вивченні шкільної історії в Україні.
О. Войтенко. Сучасні підходи у викладанні історії.
С. Ратушняк. Деякі аспекти шляху виховання громадянина.

Розділ III. Проекти в позаурочній освіті

Вступ. *Н. Морзе.* Метод навчальних проектів.
С. Мурзаков. Країна мрії: симуляційна гра чи підготовка до життя.

С. Буко. Американські підходи в гуманітарній галузі на прикладі створення освітнього центру.
Т. Оратовський, В. Шторлін. Урядуй собі сам – урятуй себе сам!
О. Педан-Слєпухіна. Інтернет-сторінка – інформаційне поле місцевої громади.
А. Панченков. «Молодь обирає дію» – нова форма громадянського виховання учнів.
Л. Шашура. Волонтерство – невід'ємна складова виховної роботи в сучасній школі.
О. Жадько. Волонтерство – шлях до громадянського суспільства.
С. Саєнко. Дитячі громадські організації як елемент громадянської освіти.
О. Тищенко. Дебати: інтерактивний спосіб мислення.
Н. Вукіна. Від учнівського самоврядування до самоврядування вчителів і батьків.
О. Шкарупа. Впровадження методу складання проектів у навчально-виховному процесі сільської школи.
О. Цимбал. Учнівські проекти, спрямовані на реалізацію права дитини на вільне висловлювання.
Т. Лаворік, О. Кукла. Від програм партнерів до інтеграції курсу громадянської освіти.
В. Пащук. Осмислення ролі гендерної освіти.
Н. Дементієвська. Чотири «родзинки» освітянського досвіду.

Анатолій Ковтонюк. **Післямова.**

9 лютого в Рівному відбулася перша презентаційна акція «Антології адаптованого досвіду». Першою аудиторією стали близько 70 освітян – директори шкіл області, вчителі, управлінці, викладачі вузів, студенти. Презентація проходила на базі Рівненського обласного інституту підвищення педагогічної освіти за участю 9 авторів з Рівного, Львова, Житомира. В ході презентації гості та автори «Антології» спілкувались, розробляли регіональний план поширення досвіду випускників. Лариса Середяк (м. Львів) запропонувала цікаву форму проведення презентації видання засобами інтерактивного тренінгу.

Неформальне спілкування з авторами «Антології» було продовжено на зустрічі з 35 гостями книги в Ресурсному центрі для вчителів іноземних мов, що розміщується в обласній науковій бібліотеці. Ці акції отримали широкий резонанс у ЗМІ – репортажі про зустрічі було поширено журналістами через радіо («Нова хвиля», Рівне), програму ТРК «Новини Рівного», готуються публікації в обласній газеті «Ракурс» та ін., надано інтерв'ю газеті «Освіта України».

Презентаційні акції планується провести в лютому й березні у Дніпропетровську, Сумах, Львові за участю авторів Ольги Янушевич, Світлани Буко, Михайла Жука, Лариси Середяк, Ольги Педан-Слєпухіної, Людмили Козак, Оксани Копанської, Галини Сеньківської та інших. Ініціативні групи випускників з Житомира, Полтави, Запоріжжя повідомили про готовність провести презентаційні заходи в своїх регіонах.

Невелика презентація «Антології» відбулася в Червоноармійському р-ні Житомирської обл. Невелика, бо на семінарі директорів шкіл цього району ми мали лише 4 примірники. Можливість прочитати й опрацювати досвід колег підштовхує до нових планів і задумів, адже це так важливо, що нас – тих, хто не байдужий до проблем освіти, в Україні багато. На власні очі можна було переконатися в «Країні мрій» Сергія Мурзакова – директора Яснополянської школи Червоноармійського р-ну, що результати й надбання є там, де люди бажають працювати, бачать перспективу і вірять, що виховують гідних громадян і патріотів нашої України. Як хочеться, щоб таких колективів і шкіл було більше. Перечитайте «Антологію» і знайдіть для себе ту частину (або кілька), яку захочеться зреалізувати в своєму навчальному закладі.

«Асоціація шкіл-партнерів» завершила проект «Антологія адаптованого досвіду», і всі презентаційні заходи, включаючи й м. Рівне, організовуються і проходять силами місцевих громад випускників як результат активної участі мережі в реалізації цього проекту, як свідчення зрілості ініціативних груп випускників по всій Україні, нашої спільноти в цілому.

Бажаємо вам успіхів!

Маємо надію, що проект, започаткований мережею в 2004 р., стане плідним початком активної пропаганди та поширення інновацій, з якими випускники різних освітніх програм познайомилися за кордоном і успішно адаптували у своїй роботі.

Як управляти шкільною освітою?

(Американський досвід на тлі українських освітніх реалій)

Віктор ГРОМОВИЙ,
директор гімназії ім. Тараса Шевченка м. Кіровограда,
випускник програми «Партнери в освіті-2002»

Є специфічна сфера місцевого самоврядування – шкільна освіта, яка має організовуватися по-іншому, ніж усі інші, бо, по-перше, у ній має панувати дух академічної свободи, по-друге, система освіти на локальному рівні найкраще працює саме у разі, коли місцева громада може користуватися правом безпосереднього визначення освітнього замовлення.

З огляду на ці фактори самоврядування у сфері шкільної освіти має організовуватися інакше, ніж у житлово-комунальному господарстві чи медицині. В Україні на шляху до справді громадського самоврядування у сфері шкільної освіти слід вирішити дві проблеми.

По-перше,– вивести систему управління освіти з-під пресу владних структур шляхом відновлення в нашій країні реального самоврядування в шкільній освіті. Певні ознаки існування «паралельної влади» в освіті були в нас до більшовицького перевороту. Наприклад, директор Єлисаветградської гімназії був абсолютно незалежним від Єлисаветградського міського голови та міської думи, адже його начальство перебувало в університетському місті Одесі, яке й було центром шкільного округу.

Усі розмови про громадсько-державне самоврядування в шкільній освіті залишатимуться тільки розмовами, а всі наші громадські ради – «п'ятим колесом до воза» системи управління освітою, аж доки ми не створимо шкільні округи (такі як, наприклад, є у США), якими керуватимуть обрані місцевим населенням шкільні ради. Це має бути паралельна самодостатня влада в освіті, незалежний підрозділ місцевого самоврядування, відокремлений як від усіх інших підрозділів місцевого самоврядування, так і від державної влади. Я був на засіданні шкільної ради округу № 66 у м. Омаха (штат Небраска) і бачив на власні очі, як вона діє.

Показовою є навіть така, на перший погляд, дрібна деталь: голосування членів шкільної ради проходить шляхом відкритого публічного індивідуального опитування (називається прізвище того чи іншого члена шкільної ради, а він повідомляє про свою позицію «за» чи «проти» прийняття цього рішення).

Таким чином підкреслюється вагомість кожного голосу, демонструється повага до індивіда, який не «розчиняється» у процесі колективного підняття рук. На засідання шкільної ради може приходити хто завгодно, включно з іноземцями. Нашій групі учасників програми «Партнери в освіті» з Черкаської та Кіровоградської областей члени шкільної ради теж приділили особливу увагу.

Директорові американської школи глибоко байдуже, що думає про нього мер міста чи губернатор, головне – щоб ним була задоволена місцева громада та її повноважний орган – шкільна рада.

Це гарантує справжню свободу інтелектуалові, який за природою своєю має бути в опозиції до будь-якої влади і в опозиції до опозиції, яка завтра стане владою і теж потребуватиме критичного погляду.

По-друге, будь-який освітній орган місцевого самоврядування, окрім повноважень, повинен мати реальні можливості їх успішно здійснювати.

Від усіх інших органів влади освіті потрібно лише одне – гроші! У решті ми здатні самі собі дати раду. Згадаймо слова Р. Рейгана про те, що уряд не розв'язує проблеми, він лише фінансує її розв'язання.

Якщо майбутня бюджетна реформа зніме з місцевих бюджетів навантаження, пов'язане з функціонуванням освіти, і за новим проектом бюджетного кодексу буде цільова дотація з держбюджету на освіту (за попередніми підрахунками вона становитиме близько 12 % від державного бюджету), ці гроші можуть напряму йти на шкільний округ (їх сума визначатиметься за кількістю учнів). Звичайно, слід передбачити і право місцевої громади на додаткове фінансування освіти, особливо у випадках, коли існують нетипові навчальні заклади (гімназії, ліцеї, колегіуми).

Це в основному ліквідує дискримінацію в можливостях реалізації права на освіту залежно від місця проживання, створить передумови для реалізації головного принципу розбудови сучасних освітніх систем (рівний доступ до якісної освіти). Зрозуміло, що все це стане реальністю лише тоді, коли буде стандарт фінансування на одного учня, за яким і визначатиметься цільова дотація з державного бюджету на шкільний округ, відповідно до кількості учнів. Законодавчо встановлений норматив фінансування на одного учня має бути достатнім як для організації навчання, так і для забезпечення нормальних умов перебування учнів у школі.

Сьогодні ж наша рідна держава в особі місцевих органів влади спроможна гарантувати за всіма формулами і без формул такий рівень витрат на одного учня школи, який не тільки не дає нам можливості здійснювати сучасний освітній процес, а й не забезпечує елементарні умови перебування учнів у школах.

У цій ситуації керівники шкіл перетворюються на професійних жебраків, які змушені просити благодійну допомогу у всіх підряд, починаючи з батьків учнів і закінчуючи міжнародними фондами, для того щоб їх навчальні заклади хоч якось могли зводити кінці з кінцями.

З березня 2004 р. Кіровоградщина почала напрацьовувати унікальний досвід перетворення директора-жебрака на директора-рекетира. Благодійні внески до офіційно зареєстрованого фонду сприяння гімназійній освіті, який діє при гімназії ім. Тараса Шевченка, тут почали кваліфікувати як «плату за навчання», яку «службові особи» гімназії «незаконно вимагали» з батьків. Так вважає прокуратура Кіровоградської області, яка порушила кримінальну справу № 77-164 за частиною 2 ст. 183 Кримінального кодексу України за фактом «порушення права на отримання освіти».

Це зроблено попри те, що в цьому разі благодійна допомога від батьків йшла через офіційно зареєстрований фонд, становила мінімально достатні суми в 10–15 грн і спрямовувалася лише на забезпечення елементарного сервісного обслуговування учнів.

Освітянам України щойно встановили стандарти з кожного навчального предмета, виконання яких вони мають неодмінно забезпечити, але забули встановити відповідні стандарти фінансування, які дозволили б вийти на той результат, якого від них вимагають.

Стандарт фінансування умов навчання та самого процесу навчання – це той прожитковий мінімум на одного учня, без забезпечення якого ми й далі будемо жебраками і «робінгудами».

Без цього кожен директор буде «під ковпаком» численних контролюючих органів у ролі «хлопчика для биття». І хоч круть-верть, хоч верть-круть, він у будь-якому разі буде винен, бо, якщо сьогодні директор школи не знайде благодійні кошти, наприклад, щоб придбати вогнегасники чи потруїти мишей і тарганів, закупити миючі засоби для їдальні й туалетів, школу закриють відповідні служби санітарно-епідеміологічного чи пожежного нагляду, а його звинуватять у порушенні Закону України «Про пожежну безпеку» та Закону України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення». Якщо ж він робить це за добровільні пожертви батьків, його самого запросто можуть звинуватити в порушенні Конституції України та Закону «Про освіту», які передбачають право на безплатну освіту в усіх державних та комунальних навчальних закладах.

Добре американцям, бо, наприклад, річний бюджет освіти в уже згаданому шкільному окрузі № 66 у штаті Небраска становить 44 млн дол. Це в середньому – 8 тис. дол. на кожну дитину щороку. Частина витрат на шкільну освіту йде через уряд штату. Наприклад, часто той чи інший штат має власну програму тестування і публікує її результати. В штаті Айова є єдина телекомунікаційна система, яка з'єднує в освітню мережу всі школи.

Федеральний уряд підтримує шкільні округи, які не мають достатніх ресурсів. У штаті Небраска є приблизно 270 шкільних районів. Усе населення шкільного району шляхом прямих виборів обирає на 4 роки шкільну раду. Шкільна рада призначає суперінтенданта. Вчителя спочатку (як і директора) беруть на 3 роки, потім продовжують контракт на 10 років.

Звичайно, така система управління забезпечує те, що передусім американська школа орієнтується на потреби місцевої громади.

Шкільна рада визначає освітню політику на місцевому рівні й делегує її виконання суперінтендантові.

Серед функцій управління освітою є такі, як організація шкільного транспорту, призначення директорів шкіл, забезпечення підручниками тощо.

У розмові з колишнім суперінтендантом округу в Беверлі Хіллз (завдяки серіалам ця назва відома всім) Бертом Перлменом я почув таке порівняння: «Директор у траншеї на полі битви, а тилове забезпечення (постачання тощо) здійснює суперінтендант, бо неможливо тягати снаряди й одночасно вести прицільний вогонь...» Усі питання технічного стану шкільних приміщень вирішує центральний офіс, де є спеціальний асистент суперінтенданта з господарчих питань.

У школах є посади інженера, відповідального за технічний стан будівлі та обладнання, є технічний персонал, який веде поточне обслуговування комп'ютерної техніки, електрообладнання, сантехніки тощо. Якщо в школи є якісь матеріальні потреби, директори шкіл не «здирають» гроші з батьків, не шукають спонсорів, а просто інформують суперінтенданта, його асистентів, а то вже їхня проблема – як і де знайти гроші.

В Америці ніхто не збирається «самостійно господарювати» на рівні школи. Школу та її працівників взагалі не хвилюють фінансові питання, які автоматично вирішують на рівні керівництва шкільного району. Хоча частину невеликих витрат здійснює безпосередньо школа (придбання канцтоварів тощо).

Директори шкіл є частиною команди менеджерів цього шкільного округу. Завдання суперінтенданта забезпечити кожну школу ресурсами (як матеріальними, так й інтелектуальними) для вирішення її проблем.

Від директора школи передусім очікують роботи щодо поліпшення результатів академічних досягнень учнів, які відстежуються шляхом тестування. Це і є об'єктивний критерій ефективності роботи директора.

Роль офісу суперінтенданта Берт Перлмен охарактеризував так: «Верхнє вікно завжди має бути відчиненим для того, щоб заходили свіжі ідеї, а суперінтендант завжди має бути готовим до того, що в нього буде запущено списа». Найчастіше «списи» в його бік летять на засіданні шкільної ради округу.

Структура освітнього бюро (центрального офісу)

Наприклад, в окрузі Беверлі Хіллз в освітньому бюро було всього 15 штатних працівників, які організовували роботу освітньої системи для 5,2 тис. дітей та 5 тис. дорослих на різних курсах.

Величина шкільного округу може бути різною – від 200–300 дітей, як у містечку Елк Горн у Айові, до 800 тис. дітей в Лос-Анджелесі.

Щотижня суперінтендант Берт Перлмен проводив колективні зустрічі з директорами шкіл в той самий час. Це була, зазвичай, колективна розмова по понеділках (у п'ятницю директорів повідомляли про порядок денний електронною поштою). До того як в Америці пройшла комп'ютеризація, був посильний, який розвозив ці повідомлення.

Теми засідань директорів шкіл різноманітні: про проблеми персоналу, запровадження нових підручників, кооперацію з бізнесом тощо. Це, як правило, жива розмова про нагальні проблеми освіти. Якщо виникали технічні проблеми в деяких школах, на засідання запрошували директора технічного офісу – і він звітував про вирішення цих проблем.

Суперінтендант оцінював роботу директора за такими критеріями:

- уміння планувати роботу (щовесни подається план розвитку школи, реалістичність якого оцінює суперінтендант);
- ефективність управління бюджетом (фінансовий менеджмент);
- уміння налагодити тісні зв'язки з місцевою громадою, батьками;
- спроможність поліпшувати моральний клімат у педколективі;
- уміння впроваджувати бажані зміни;
- здатність домогтися прогресу у сфері академічних досягнень учнів (це головне!).

Директор школи може сказати суперінтендантові: цього року я займаюсь тим-то, будь ласка, оцініть мою роботу в певному напрямку. При цьому він сам встановлює показники для оцінювання його роботи. «Коневі слід попускати віжки!» – вважає Берт Перлмен.

Як правило, суперінтендант проводить багато часу в школах і може особисто побачити, наприклад, яким є морально-психологічний клімат. Так, суперінтендант Берт Перлмен раз на тиждень, як мінімум, бував у кожній школі (спілкувався з усіма вчителями, учнями тощо).

Якщо є вакансія на посаду директора в якійсь школі, то про це оголошують по всій Америці, і всі бажаючі надсилають резюме й рекомендації (наприклад, інформацію про вакансії можна знайти на сайті Американської національної Асоціації керівників шкіл: www. nassp.org). «Головний мисливець» (як правило, у минулому суперінтендант), який працює за контрактом з освітнім офісом, веде відбір (йому платять 2 тис. дол. за кожного знайденого директора), збирає необхідні папери й представляє 10 найбільш підхожих кандидатів суперінтендантові, який і здійснює остаточний вибір.

Зазвичай, директора школи приймають на роботу на 1–2 роки, потім контракт за рекомендацією суперінтенданта продовжує шкільна рада.

Хороший директор розвиває місцеву громаду, і вона його підтримує. Скільки ти будеш директором, залежить від думки громадськості: якщо є скарги (і вони аргументовані), значить громадськість проти тебе.

Берт Перлмен зауважив: «Як суперінтендант я приходжу до школи з установкою, що тут усе ОК, а не для того, щоб знайти якісь недоліки...»

Тобто у них, в Америці, домінує оптимістична гіпотеза щодо роботи школи.

У нас же нерідко на перший план виходить песимістична гіпотеза, і будь-які перевіряльники вважають, що в школі працюють потенційні злочинці, яких слід негайно викрити. Для наших «перевіряльників» головне – «паперовий» порядок, а не реальний розвиток школи. Якщо директор чи суперінтендант відвідує урок, під рекомендацією вчителеві підписується сам учитель, і якщо він не згоден, то пише з чим.

Лідер і освітній менеджер – дві головні ролі директора в американській школі.

Американська модель самоврядування в освіті теж не є ідеальною, але, на жаль, людство поки що не вигадало нічого кращого.

Так, про зворотний бік американської освітньої реальності Берт Перлмен розказав повчальну історію: коли один із заступників суперінтенданта не виконував як слід своїх обов'язків, його відправили «на передову» – працювати директором школи. Але потім на виборах до шкільної ради обрали його прибічників, і він став суперінтендантом. Тепер «на передову» довелося йти його опонентам.

Як бачимо, у США директори беруть участь у передвиборчій кампанії членів шкільної ради. Там теж задіяна політика у вирішенні кадрових питань, але на місцевому рівні.

Звичайно, не треба механічно переносити чужий досвід в українські умови. Його слід уважно вивчати, з тим щоб віднайти оптимальну для України модель реформування системи управління шкільною освітою. Та щоб набути власного досвіду демократичної організації шкільного життя, слід нарешті зробити перший крок у цьому напрямку, адже «дорогу осилит идущий».

Уроки реформування американських шкіл

Катастрофічна ситуація, що склалася в українській освіті, нарешті змусила нас всерйоз замислитися над необхідністю реформ. А це спонукає уважно вивчати американський досвід модернізації системи освіти.

По суті, у США немає системи освіти як такої, бо в кожному з 50 штатів є своє законодавство. У США є 15 тис. шкільних округів, і кожний із них має свій статут і свою політику у сфері освіти. Кожен із 80 тис. директорів шкіл, кожен із 2 млн учителів Америки теж за зачиненими дверима своєї школи чи класу визначають шкільну політику.

Громадяни кожного шкільного округу обирають шкільну раду. Члени шкільної ради виконують свої функції на громадських засадах. Для них це може бути сходинкою в політичній кар'єрі, наприклад мери багатьох міст починали свою діяльність саме там.

Для того щоб управління було ефективним, школа має стати самоврядувальною общиною учнів та вчителів.

Центральний офіс не є «штаб-квартирою» чи комісією з перевірки, а є, радше за все, сервісним

центром для обслуговування шкіл. Він координує роботу соціальних служб, закладів охорони здоров'я, спрямовану на допомогу дітям, дає можливість школам отримувати необхідні послуги, виконані якісніше й дешевше, ніж коли б цим займались інші постачальники.

Для американців слово «школа» більше не асоціюється з будинком, а архітектура більше не диктує свої умови педагогіці. Оскільки в минулому для шкіл споруджували великі будівлі, які зараз не зламаєш, у США пішли шляхом створення шкіл у школі, своєрідних навчальних комплексів. В одному приміщенні можуть розміщуватися чотири школи, спільно використовуючи спортзали, стадіон та їдальню. Виникають і школи-сателіти в найрізноманітніших місцях: від офісу великої фірми до будинку аеропорту (така школа є в Маямі).

Оптимальні умови для навчання можна створити, якщо кількість учнів у школі не перевищує 500 осіб. Наприклад, у штаті Нью-Йорк є місто Рочестер, за розмірами таке ж, як і Кіровоград. Там на 33 тис. учнів існує 60 шкіл, тобто на одну школу припадає трохи більше 500 учнів.

Обмежується за умовами контрактів і наповненість класів. Так, у початковій школі в класі не повинно бути більше 20–22 учнів. Якщо ж міська влада нав'язує більшу кількість учнів, на клас встановлюють посаду асистента вчителя.

Французи стверджують: чим більше змінюються речі, тим більше вони лишаються такими ж, як і були. У США практично щороку з'являються нові підручники, впроваджуються нові технології навчання... Але, як запевняють американські спеціалісти, реальні зміни відбуваються дуже й дуже повільно. Учителі настільки до цього звикли, що вже просто не сприймають новацій.

Американський досвід реформування школи свідчить:

1. Не можна змінити педагогічну систему так просто й швидко, як поміняти костюм (це підтверджують і наші багаторічні «впровадження» передового педагогічного досвіду, чергові кампанії «реформ» школи, які на практиці майже нічого не змінили). Необхідний досить тривалий період і величезні зусилля, для того щоб відбулися реальні зміни в школі.

Причому, якщо ви прагнете здійснювати якісь зміни й у вас все йде добре й поступально, значить, у вас нічого реально не змінюється. На початку реформ завжди присутній елемент творчого хаосу. Щоб допомогти хворому, йому роблять операцію, яка несе йому біль, страждання, різке погіршення стану, щоб потім здоров'я поліпшилося.

Хоча часто поліпшення полягає в тому, що слід просто припинити робити те, до чого звикли за багато років, і розпочати щось нове.

На нелегкому шляху реформування школи нас чекають фальшстарти, повороти не в той бік, розчарування й біль. Але саме біль підтверджує, що відбуваються реальні зміни.

2. Реформи системи освіти мають починатися «знизу», на рівні окремої школи. Якщо ж рушійною силою реформ виступають усі, крім практиків, вони приречені на провал. Усі реформи «зверху» в США теж нічим не закінчувалися, учителі їх просто ігнорували.

Головна рекомендація професора Дейла Манна директорам: ні в кого не запитуйте дозволу на запровадження якихось змін. Причому він зробив комплімент українській аудиторії, розповівши, що в інших країнах його могли запитати: «До кого ми повинні звертатися, щоб отримати дозвіл на впровадження в школі новацій?» В Україні таких запитань директори не ставили, усвідомивши, що «порятунок потопаючих – справа рук самих потопаючих».

3. Не можна вирішувати голосуванням питання поліпшення освіти. Вчителі можуть без особливого ентузіазму сприйняти пропозиції директора, а тому іноді ті чи інші новації необхідно впроваджувати авторитарними методами. Якщо в авіації з'являється якийсь новий прилад, що дає змогу вдосконалити процес управління літаком, ніхто не запитує пілота, чи варто ставити цей прилад у кабіну літака. То чому ж директор має питати у вчителів дозволу на впровадження, наприклад, нової системи тестування.

Справа дирекції розпочати процес змін, справа вчителів – проводити його.

Директорові не варто витрачати багато часу й зусиль, щоб переконати кожного вчителя в необхідності змін.

Дія породжує розуміння, тому необхідно, перш за все, діяти.

Переконувати дією й поєднувати свободу творчості з високим рівнем відповідальності кожного вчителя за виконання поставлених директором завдань – головні принципи проведення реформ.

Усе це можливо тільки у разі існування ефективної системи відбору кадрів у кожній школі. Американці під час прийому на роботу виходять із принципу: новоприйнятий учитель має бути кращим за кращого вчителя вашої школи.

4. У процес реформування школи повинні включатись усі: вчителі й технічні працівники школи, батьківська громадськість, учні, спонсори...

Активну роль мають відіграти й профспілки вчителів. До речі, вчительські організації в США відіграють досить активну роль у громадсько-політичному житті країни. Рональд Рейган у відомому вислові «Президента роблять учителі» мав на увазі й це.

5. У процесі реформування школи не слід вдаватися до крайнощів, наприклад, реставруючи освітні моделі сторічної давності, які базувалися на релігійному вихованні. Мабуть, єдиною заслугою радянської влади було становлення світського характеру навчання, і зараз не варто від цього відмовлятися. У США зараз немає жодної державної школи, де б допускалося викладання релігії. Навіть якщо священика запросять на випускну церемонію, на школу можуть подати в суд. У позанавчальний час церква може впливати на учнів скільки завгодно, але під час навчального процесу ніхто в Америці не має права порушувати закон про відокремлення школи від церкви.

6. «Почати з кінця» – головна вимога до реформ. Це передбачає чітке бачення бажаного результату, кінцевої мети змін. Люди ніколи не по-

вірять у школу, яка нічим не запам'ятовується, тому результатом змін завжди має бути формування школи з власним обличчям.

Коли А. Урбенського попросили допомогти реформувати одну із «завальних» шкіл, він спочатку запропонував єдиний спосіб вирішити всі проблеми: скинути на неї бомбу. Але потім, коли були послідовно реалізовані названі вище принципи реформування, у школі відбулися такі зміни, що тепер залишилася лише одна проблема: хворі діти не хочуть сидіти вдома, а йдуть до школи і заражають здорових.

Дай Боже, щоб так сталось і в кожній школі України, адже справитися з епідемією грипу значно легше, ніж долати «вірус» консерватизму й заскорузлості, яким досі хронічно заражена наша освіта. Серед багатьох причин неефективності «лікування» нашої школи від застарілих «хвороб» є й така: ми не вміємо вчитися в інших, не маємо уявлення про те, якою є сучасна освіта розвинутих країн, і все ще шукаємо відповідь на давно вирішені питання, прагнемо зробити не так як усі.

Адам Урбенські завжди підкреслював, що найбільшим його внеском у вдосконалення американської системи освіти стала популяризація досвіду шкіл Нової Зеландії. У цій країні прийняті прості й зрозумілі навчальні стандарти, багато уваги звертається не тільки на інтелектуальний, а й на емоційний розвиток дитини. Новозеландські вчителі не прагнуть «підганяти» кожного учня під єдину програму, а намагаються створити для кожного індивідуальну програму навчання.

У Новій Зеландії дитина приходить до школи у свій день народження, коли їй виповнюється п'ять років. Фахівці відразу ж встановлюють рівень розвитку новоприбулого учня і створюють програму спеціально для нього. Діти приходять до першого класу протягом цілого року й переводяться з класу в клас (незалежно від віку), як тільки вони засвоюють програму. Головний критерій переведення – знання, які засвоїв учень, а не час, який він просидів у тому чи іншому класі. Дитину вчать читати й писати приблизно так, як її вчать говорити. Якщо, наприклад, учень не знає, як написати слово, він може написати тільки першу літеру. Тобто, з дитиною поводяться, як удома: якщо вона вперше в житті замість слова «мама» каже просто «ма», на неї ж не кричать, а сприймають це із захопленням. Точно так має відбуватися, коли учень вчиться писати слова. Дитину настільки поважають, що не виправляють, як це робиться в нас, помилки в зошиті червоною пастою.

У Новій Зеландії на партах немає підручників, вони стоять на поличках поруч з енциклопедіями... Але діти люблять читати, і найбільшим заохоченням для них є запропонована вчителем цікава книга. Новозеландська система приваблює своєю простотою, природністю, націленістю на служіння дітям. Олександр Чехов якось написав своєму братові Антону вражаючу фразу: «У дитинстві в мене не було дитинства». Новозеландська школа робить усе, щоб жоден учень ніколи не написав нічого подібного.

Сам факт, що ця система стає все популярнішою серед американських учителів, переконує в тому, що нам не варто обмежуватися засвоєнням творчого досвіду тільки шкіл США. Досконалої системи нема ніде у світі, тож американці прагнуть вивчати досвід Нової Зеландії, оскільки там найкраща з усіх недосконалих систем.

Зміна змісту й характеру освіти найрельєфніше простежується у зіставленні результатів роботи американської й «нашої» школи.

Учні пострадянських шкіл могли посідати перші місця на різноманітних предметних олімпіадах, показуючи дуже високий порівняно з американськими школярами рівень знань. Але як тільки необхідно було застосувати знання в нових нестандартних ситуаціях, наші учні відразу ж починали програвати.

Саме в цьому основна відмінність між системами навчання. Ми справді даємо можливість здобути ґрунтовні знання, але не вчимо їх творчо застосовувати, і ці знання стають непотрібними.

В умовах «інформаційного вибуху» головне завдання школи – навчити дітей вчитися, за потреби знаходити необхідну інформацію й використовувати її на практиці. Американські педагоги вважають, що визначити інтелектуальний потенціал людей можна тільки за тим, як вони діють у неординарних ситуаціях. Проілюструвати такий підхід можна невеличкою історією про двох хлопчаків, які втікали від ведмедя. Один із них, замість того щоб швидше втікати, сів перевзуватись у кросівки. Другий запитав: «Ти сподіваєшся у кросівках обігнати ведмедя?»

Відповідь була типовою (як раніше вважали у нас) для капіталістичного суспільства: «Ні, для мене головне – обігнати не ведмедя, а тебе!»

Як знаходити вихід із нестандартних ситуацій, як не вірити книгам, як ставити запитання викладачеві, як аргументувати свою позицію – на ці та інші аспекти в розвитку інтелектуальних здібностей учня насамперед звертають увагу в американській школі. Завданням освіти XXI століття не є підготовка конкретних спеціалістів. В умовах, коли робоча сила є надзвичайно рухливою, потрібні спеціалісти, які можуть швидко змінювати професію. Для цього вони потребують не стільки знань, скільки уміння «переключитись», зайнятися новою справою, вміння думати й діяти самостійно. Спрямованість освіти змінюється в напрямку переходу від конкретних знань, т. з. сухого залишку, до забезпечення можливості адаптуватися в умовах «інформаційного вибуху», стимулювання критичного мислення, запасу «плавучості».

Є такий вираз: «Освіта – це те, що залишається після того, як усе вивчене в школі вже забуте»,– і сьогодні в розумінні американських педагогів «знання – це те, що ви можете зробити, використовуючи одержану інформацію», а «освіта – це не те, що людина знає й пам'ятає, а те, що постійно визначає її поведінку». Виходячи з цього, можна виділити головні напрямки нових інтерактивних технологій, які забезпечують докорінну зміну характеру освіти:

1. Відкриті методики, спрямовані на те, щоб не давати готових відповідей, націлювати учнів на творчий пошук, вироблення власної думки. Наприклад, учень може отримати дуже «туманне»

завдання написати доповідь про «чорні дірки», і оцінюватися буде не зміст доповіді, а сама підготовка до неї.

Американські викладачі підкреслюють, що не може бути правильних чи неправильних відповідей, головне – як учень обґрунтовує, мотивує свій висновок, шукає власний варіант. Так, у підручнику з американської історії немає оцінок історичних подій. Ніде, наприклад, немає засудження дій рабовласницького Півдня під час громадянської війни. В одному місті на одній площі стоять пам'ятники лідерам і Півдня, і Півночі, а в підручнику учень може прочитати фактичний матеріал і сам зробити висновки, висловити свою думку, а не просто запам'ятати штамп.

В Америці найбільше цінують людей з критичним мисленням, з незалежними судженнями. Там ніколи не дадуть завдання законспектувати статтю якогось класика, завдання буде – написати критичну рецензію на статтю, висловитися, з чим не згоден.

2. Навчання в групах. Уже в початковій школі учнів ділять на підгрупи, яким дають назви типу «орли», «слони», і під час уроку часто залучають помічника вчителя, організовуючи роботу цих груп.

У зв'язку з такою системою навчання в американських школах поступово відмовляються від традиційного розсаджування дітей по рядах.

Американські педагоги вважають, що діти отримують набагато більше знань, працюючи в групах, де вони допомагають одне одному і вчать одне одного. Причому створюються різні групи дітей з неоднаковими здібностями до різних предметів.

Дитина розуміє, що є люди з різними здібностями: одні стають лідерами на уроці математики, інші – на англійській мові...

Дуже рідко створюються постійні групи, особливо якщо йдеться про малих дітей.

Можуть створюватись і групи дітей з однаковими здібностями.

Роль «командної роботи» в процесі підвищення ефективності школи американські колеги ілюструють простою аналогією: гуси летять разом набагато швидше, ніж поодинці. І коли лідер втомлюється, він переміщається в кінець клину...

Уміння ефективно працювати в команді згодиться учням і після закінчення школи.

3. Навчання в процесі роботи. Однією з найголовніших перешкод на шляху до ефективної школи американські педагоги вважають пасивне навчання. Вони стверджують, що ситуація, коли учні просто слухають, неприродна. Дитина не змогла б так навчитися ні ходити, ні говорити.

Ще Арістотель казав: «Щоб зробити якісь речі, необхідно їх вивчити, а щоб вивчити – необхідно їх зробити».

Тільки за допомогою проблемно-пошукового способу викладання учень сам зрозуміє сенс навчання, а саме навчання стане активним.

Освіта – це те, чим оволодівають, а не те, що засвоюється органами чуття.

Теоретик постіндустріального суспільства Стоуньєр писав, що навчання дає кваліфікацію, а освіта – метакваліфікацію, тобто систему знань, яка полегшує пошук і засвоєння нових знань. Саме таку функцію має виконувати школа як перший щабель «індустрії знань», системи освіти людини протягом усього життя.

4. Методика «соціального впровадження», школа без стін і загорож. Коли делегація керівників з Харкова відвідала місто-побратим Цинциннаті, у будинку мерії вони з подивом спостерігали урок для школярів з теми «Місцеве самоуправління». Це був зразок реалізації на практиці ідеї школи як відкритого простору без стін і загорож. Школа не повинна замикатись у своєму приміщенні, вона має виходити за його межі, задіюючи весь потенціал соціально-культурного середовища.

Школа – це, радше за все, стиль викладання, подібно до школи у фігурному катанні чи живопису. Заняття «школи без будинку» за методикою соціального впровадження можуть проходити будь-де: у музеях, театрах, зоопарках і т. п.

5. Методи вимірювання прогресу в освіті. Якщо ми хочемо керувати системою освіти, ми повинні навчитися вимірювати результати навчання. Професор Дейл Манн говорив: «Ви не дасте гроші бізнесменові, який не зацікавлений у прибутку. Ви не підете на футбольний матч, якщо гравці не будуть зацікавлені в його результаті. І ви не приведете учня до школи, якщо не будете впевнені в якнайвищій результативності навчання вашої дитини».

Зацікавленість кожного вчителя з'явиться тільки тоді, коли в школі існуватиме система моніторинга (вимірювання, оцінки й контролю за результативністю роботи). Система моніторинга для школи відіграє ту ж роль, що й система оцінювання для учня. Часто встановлюється й публікується рейтинг кожної школи (у Нью-Йорку, де є 632 школи, це робиться щороку у квітні, щоб школам з нижньої частини списку було над чим поміркувати до початку нового навчального року. У Х'юстоні кожні 90 днів проводиться тестування, після якого визначається рейтинг шкіл). Для забезпечення системи моніторингу в США використовуються сотні й тисячі тестів, які розробляються комерційними організаціями для продажу шкільним округам та окремим школам. Тести виконують ряд функцій:

1. Спрямовують вивчення предметів (учнів попереджають, як будуть вимірювати їхні знання).

2. Спрямовують викладання (вчителям стає відома кінцева мета викладання).

3. Відбирають тих, «хто піде вгору», буде навчатися в коледжах й університетах.

4. Направляють процес розвитку школи.

5. Оцінюють роботу вчителя.

Дейл Манн підкреслював, що тести є необхідним, але й досить небезпечним елементом у керівництві школою. Він наводив приклад того, як новий директор школи прагнув поліпшити її роботу, проводячи щотижневі тестування. Таким чином він дізнавався про роботу кожного вчителя більше, ніж вони самі знали про себе. Вчителі його просто зненавиділи, навіть подали в суд. Але директор уперто повторював: «Я хочу, щоб у школі мене поважали, а люблять мене в інших місцях»,– і продовжував розпочату справу. Вчителі зрозуміли, що він від них не відчепиться, і стали працювати краще. А потім, коли тести показали позитивні зру-

шення, почали пишатися своєю школою й собою. З допомогою тестів вони побачили і свою роботу, і самих себе в іншому світлі. Замість того, щоб нарікати на більшу завантаженість, почали отримувати задоволення від роботи.

6. Мистецтво ставити запитання. Американські фахівці (Ларі Фінкель та ін.) вважають, що головне в роботі вчителя – вміння ставити запитання, яке виробляється на основі чотирьох основних рекомендацій:

1. Не можна ставити учням запитання, коли немає впевненості, що вони знають відповідь. Слід ретельно планувати запитання. Якщо одна дитина знає відповідь на запитання, а решта ні – це їх принижує.

2. Необхідно планувати: кого треба викликати для відповіді саме на це запитання.

3. Обов'язково слід витримати паузу, щоб учень устиг подумати над відповіддю (тривалість паузи 6–10 с).

4. Учитель має обов'язково похвалити учня за відповідь.

На відміну від нашої школи американські вчителі в основному використовують адресні запитання, тобто спочатку називають ім'я учня, який буде відповідати, а потім ставлять йому запитання.

У цьому разі всі діти будуть дивитися на учня, якого викликали, й думати, чи правильно він відповідає.

Дослідження показали, що коли спочатку ставиться безадресне запитання, а потім викликається учень, більшість все одно не замислюється над відповіддю.

Американські вчителі, прагнучи втягувати в роботу всіх дітей, не викликають тих, хто підносить руку. Як бачимо, сучасна американська педагогічна психологія істотно відрізняється від нашої.

«Америка не знає, куди рухається, та все одно б'є всі рекорди швидкості»,– ця фраза характеризує і ситуацію в американській системі освіти.

Порівнювати нашу й американську шкільну освіту, м'яко кажучи, некоректно. Адже йдеться не просто про змагання «спортсменів», які виступають у різних вагових категоріях. Якщо різниця у фінансуванні становить не 20–30–50 відсотків, а відрізняється порядками (наші 50–100 дол. річних витрат на одного учня проти їхніх 5000–10 000 дол.), це вже йдеться про якісні відмінності у можливостях організовувати освітній процес.

Можна, звичайно, спробувати оцінити рівень «тяглової сили» педагогів різних країн, тоді вже порівняння буде на нашу користь: українська педагогічна «мураха», яка сидить на голодному пайку, піднімає порівняно з масою власного тіла такий «вантаж» освітянських проблем, який і не снився їхньому педагогічному «орлу». Та пишатися нічим, бо ми все одно перебуваємо в різних стихіях. Ми виповзаємо з негараздів століття, що минуло, а вони летять на крилах мрії до висот глобальної педагогіки інформаційної ери.

Та, як стверджує Алвін Тоффлер, «щоб уникнути удару об майбутнє, ми повинні створити постіндустріальну систему освіти». Це слід зробити і в Америці, і в Україні, адже, продовжує автор книги «Футурошок»: «Технологія майбутнього вимагає не мільйонів поверхово підготовлених людей, готових виконувати одноманітну роботу, не людей, що виконують вказівки не змигнувши оком, усвідомлюючи, що ціна хліба – це механічна покора владі, а людей, які матимуть критичне мислення, які можуть знаходити свій шлях у новому оточенні, які досить швидко встановлюють нові стосунки в реальності, що постійно змінюється. Вона вимагає людей, у яких, за словами Чарльза Сноу, "майбутнє у крові"».

П'ять років разом

Деякі роздуми за результатами міжнародної співпраці

Поліна ВЕРБИЦЬКА,
Голова Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба»

Перші кроки у моїй педагогічній діяльності припали на час демократичних процесів, що відбувалися в Україні на початку 90-х років. Я особисто, як мабуть і всі молоді педагоги, жила очікуваннями якісних змін у сфері освіти та виховання учнівської молоді. Саме це й стало основною причиною того, що спочатку в межах кількох регіонів, а згодом й усієї країни ми об'єдналися в громадську організацію викладачів історії та громадянської освіти – Всеукраїнську асоціацію викладачів історії, громадянознавства та суспільних дисциплін «Нова Доба». Можливо, для читача із країн західної демократії не варто пояснювати важливість і специфіку громадської діяльності у демократичному суспільстві. Але деякі особливості функціонування громадських організації на теренах колишніх радянських республік варто відзначити. Передусім це невисокий рівень усвідомлення пересічним громадянином, у нашому випадку вчителем, того, що він разом зі своїми колегами може щось змінити у цьому суспільстві. З іншого боку, це недовіра чи неприйняття на той час офіційними державними структурами громадської організації як такої взагалі.

Подолати такі проблеми могли лише реальні практичні кроки громадської організації, реальні пропозиції та успіхи у вітчизняному освітньому просторі. Саме у такій ситуації відбулося наше перше знайомство з колегами із Америки. Скажемо відверто, що на початку українсько-американської співпраці з нашого боку було чимало скептицизму та недовіри. Окремі, на той час можливо і небезпідставні, побоювання щодо того, чи не втратимо ми незалежність у діяльності своєї громадської організації, чи не будуть американські освітні матеріали та досвід механічно переноситися в українську школу, а наші школярі змушені зубрити основи «чужої» їм демократії, мали місце серед членів нашої організації.

І ось дуже швидко спливло п'ять років. П'ять років нелегкої, напруженої, але водночас і надзвичайно цікавої співпраці. Наш перший спільний крок разом із американськими партнерами із Центру Мершона Державного університету штату Огайо був надзвичайно відповідальним – створення єдиного в Україні підручника з громадянської освіти. Це був екзамен нашої громадської організації на здатність до співпраці із серйозним іноземним партнером, це був іспит для звичайних учителів, членів авторського колективу, на здатність створити підручник для школи (традиційно у нас такі справи вирішували сивочолі академіки чи професори, а вчителі мали право лише користуватися таким продуктом). Це було серйозне випробування для усієї нашої організації на здатність запропонувати неоднорідному українському суспільству підручник з громадянської освіти, який задовольнив би різні політичні уподобання.

Детальніше хотілося б зупинитися на найголовнішому принципі нашої співпраці, який ми ніколи не обговорювали і який не був записаний у договорах про співпрацю з нашими американськими партнерами. Йдеться про довіру. Вже перша група українських педагогів, котра брала участь у навчальному семінарі у США, відразу відчула на практиці дієвість принципу американської демократії – свободи вибору. Перш за все, вчителі отримали у користування всі навчально-методичні матеріали з громадянської освіти як американських педагогів, так і педагогів із Польщі, Росії, інших країн. Серйозною була безпосередня допомога американських колег – викладачів історії та громадянознавства, котрі щиро ділилися з нами досвідом з різноманітних питань теорії та практики, а саме: які оптимальні методи навчання застосовувати, як структурувати навчальний матеріал, як навчати вчителів, які ефективні форми громадянського виховання використовувати у практиці школи та багато інших цікавих речей. У результаті українські педагоги мали реальну змогу вибрати з широкої пропозиції те, що найкраще лягає на український ґрунт.

За час нашої співпраці з різноманітними американськими інституціями, зокрема Центром Мершона Державного університету штату Огайо, Державним університетом м. Боулінг Грін штату Огайо, Центром правової та громадянської освіти штату Алабама, Центром громадянської освіти м. Калабасас (Каліфорнія), було зроблено чимало корисних справ. Це не лише підготовка посібника з громадянської освіти «Ми – громадяни України», а й навчання близько півтори тисячі вчителів різних регіонів України принципам та методам демократичної освіти.

Важливим кроком у навчанні українських школярів відповідальної та активної участі в житті місцевої громади стала реалізація впродовж останніх чотирьох років проекту «Громадянин». Починаючи з 2001 року в суспільній акції школярів України «Громадянин» щороку брало участь більше двох тисяч школярів України. Але до такої суспільної участі були залучені як їхні наставники – вчителі, батьки, так і представники місцевої громади, державні службовці, односельці. І твердження, що у багатьох населених пунктах, мікрорайонах великих міст саме завдяки ініціативі учнів почали відроджуватись чи зароджуватись місцеві громади, не були поодинокими.

Велику практичну користь мають розроблені в рамках програми міжнародних обмінів у галузі громадянської освіти навчально-методичні матеріали з питань інтеграції громадянської освіти в предмети суспільствознавчого циклу (історію, право тощо).

Ми перелічили найголовніші напрямки нашої співпраці. Та вирішуючи їх, ми також зробили чимало й інших невеликих, але дуже корисних для демократизації освітнього простору в Україні справ, про які теж варто згадати.

Розроблені за підтримки американських партнерів навчально-методичні матеріали з громадянської освіти не лише стали основою для викладання предмета громадянської освіти в Україні, а й активно використовуються вчителями при викладанні інших навчальних предметів, класними керівниками у позакласній роботі, методистами інститутів підвищення кваліфікації вчителів під час проведення навчальних семінарів.

Вчителі, які брали участь у навчальних семінарах у США, не лише здобували практичний досвід у справі використання інтерактивної методики викладання, реалізації сучасних форм громадянського виховання у школі, автентичного оцінювання навчальних досягнень учнів, методології організації навчальних семінарів для вчителів, а й отримували широку демократичну освіту, ставали нашими партнерами у процесі демократизації освіти загалом.

Слід відзначити і велике значення неформального спілкування учасників таких семінарів. Ми проводили їх у різних містах та регіонах України, і завжди нашими гостями були кращі тренери із США, Польщі, Росії, інших країн. Це були чи не перші семінари для українських вчителів, де їх не повчали, а ділилися власним досвідом. Це були семінари, де учасники не розмежовувалися на нецікавих доповідачів за трибуною і пасивну аудиторію у залі. Це була спільна робота із цікавими завданнями в тісному колі однодумців.

Важливо зазначити, що у навчальних семінарах з методики викладання громадянської освіти брали участь вчителі з різних регіонів України. І сьогодні ми маємо можливість відчути великий позитивний ефект такої співпраці. Вона сприяла встановлен-

ню тривалих дружніх стосунків та обміну ідеями на постійній основі між колегами, професіоналами як на офіційному, так і на особистісному рівнях.

Ознайомлення членів нашої організації з американським досвідом діяльності громадських організацій, співпраці з офіційними освітніми структурами та лобіювання їх інтересів сприяло кількісному і якісному зростанню мережі «Нової Доби» у різних регіонах України, встановленню рівноправного і конструктивного партнерства та співпраці з офіційними освітніми органами.

Набутий досвід спонукав нас до створення та регулярної публікації фахового журналу з історичної та громадянської освіти «Доба». Кожних три місяці близько півтори тисячі шкіл отримують фаховий часопис, де публікуються здобутки кращого вітчизняного та світового досвіду викладання суспільних дисциплін. Такий журнал має велику популярність серед учителів-практиків і дає можливість нашій організації не лише поширювати ідеї демократичної освіти, а й підтримувати постійний зв'язок із великою кількістю педагогів України.

На початку нашої співпраці з іноземними партнерами наша організація мала скромний статус регіональної з невеликою кількістю членів та невеликими можливостями діяльності в Україні. Сьогодні, п'ять років поспіль, ми є авторитетною всеукраїнською організацією з великим досвідом поширення демократичної громадянської освіти. Ми маємо можливість впливати на освітній процес, беручи участь у формуванні освітніх стандартів, навчальних програм, проведенні експертизи навчальних підручників, розробленні та впровадженні нових навчальних курсів, співпрацюючи у цих напрямках із Міністерством освіти і науки України, освітніми органами на місцевому рівні.

Педагогам добре відомо, що, працюючи в освітньому полі, нелегко виміряти ефективність своєї діяльності. Сухі цифри кількості виданих посібників чи журналів, підготовлених учителів чи залучених до громадської діяльності учнів, різноманітні анкетування не завжди можуть адекватно відобразити результати проведеної роботи. Як правило, відчуття професійного задоволення приходить тоді, коли частинка твоєї роботи разом із зусиллями твоїх однодумців приводить до певних позитивних суспільних змін. Ми мали таке щастя спостерігати як вчителі, учасники наших семінарів, члени нашої організації із різних регіонів України чітко виявляли свою громадянську позицію у час президентської виборчої кампанії 2004 року. Ми бачили й чули багато знайомих прізвищ студентів, колишніх учасників акції «Громадянин», які були активістами помаранчевої революції. А рішучі й водночас мирні дії молоді у ході минулорічних політичних подій стали найкращим практичним застосуванням теорії громадянської освіти, отриманої на уроках у школі.

Ми ще раз переконуємося у дієвості та високій результативності міжнародних програм обмінів у галузі громадянської освіти, які, окрім здобуття великого професійного досвіду, дають можливість українцям усвідомлювати демократію як систему цінностей та умов самореалізації та розуміти громадянські обов'язки як засіб реалізації громадянських прав і свобод. Тому насамкінець хочеться підкреслити ще один надзвичайно важливий результат нашого українсько-американського партнерства у справі громадянської освіти – формування широкої верстви українських громадян із критичним демократичним світоглядом, що є запорукою реальних демократичних змін та поступу в Україні.

Як легким порухом крила метелика підняти велику хвилю... (думки з приводу)

Ольга ЯНУШЕВИЧ,
заступник директора Львівського економічного ліцею, вчитель-методист, тренер Благодійної організації «Вчителі за демократію та партнерство»

Степан ХАМУЛЯК,
учитель історії Львівського економічного ліцею, тренер Благодійної організації «Вчителі за демократію та партнерство»

Ольга Янушевич

Приблизно так визначив свої очікування на одному із семінарів, які проводила навесні 2004 року Благодійна організація «Вчителі за демократію та партнерство» в рамках проекту «Підготовка директорів шкіл до управління змінами в діяльності навчального закладу», її виконавчий директор Ігор Сущенко.

«Цілком можлива річ»,– сказали б оптимісти. «Марна затія»,– заперечили б песимісти. А я, як фізик, уловила в цьому реченні уривок цікавої задачі. Але чим глибше я намагалась в неї вникнути й розібратись, тим більше уточнюючих запитань виникало: що саме вважатимемо «порухом»? наскільки «легкими» можуть бути порухи крила? яку хвилю вважатимемо «великою»? як віддалені

в просторі та часі ці дві події? за яких умов можливе таке перетворення?

Шукаючи відповіді на ці та інші запитання, дійшла висновку, що єдиної правильної відповіді нема і бути не може. Окрім того, отриманий результат суттєво залежатиме від того, у якій системі відліку ми будемо розв'язувати задачу.

Пропоную спробувати розібратись у всьому по порядку.

Одного осіннього дня 2002 року в канцелярії Львівського економічного ліцею задзвонив телефон (можливо, цю подію можна вважати точкою відліку?). Знявши трубку, я почула голос Лариси Середяк: «Є пропозиція. Благодійна організація "Вчителі за демократію та партнерство" в рамках проекту "Сучасній школі – демократичну освіту" у Києві в готелі "Братислава" проводитиме семінар для вчителів різних предметів з навчання їх інтерактивних технологій для запровадження останніх у навчально-виховний процес. Потрібні викладачі фізики та економіки». Маючи досвід участі у курсах, що проводились різними організаторами у Львові, серйозні сумніви щодо доцільності та можливості (важко сказати, що мало б бути на першому місці) використання активних методик при викладанні власне фізики, зваживши всі "за" і "проти", я все-таки вирішила поїхати. Подорожувати зі мною запросила вчителя економіки ліцею Романа Бабія (можливо, якщо не у фізиці, то в економіці?)

Перше ж знайомство з членами організації, її директором Оленою Пометун розвіяло мої сумніви щодо доцільності й можливості змін, однак натомість з'явилися нові: чи зможу? чи подужаю? як сприймуть це у колективі? (а може, точка відліку тут?) Тішило те, що я не одна, бо по дорозі

додому Роман сказав: «Треба розповісти нашим. Думаю, варто впроваджувати».

Відтак важко сказати, хто більше почувався в ролі експериментаторів: ми з Романом, наш педагогічний колектив чи учні. Робота над однією проблемою й в одному напрямку згуртовувала, і яким же було моє здивування, коли одного разу діти сказали: «Сьогодні вже троє вчителів застосовували метод незакінченого речення, а на двох уроках ми працювали в групах». Це означало: «Люди зацікавились, впроваджують». Наступною сходинкою було проведення в ліцеї методичного семінару. Але ж одна річ – знати свій предмет, методику його викладання, а інша – навчати методики інтерактивних технологій колег. Останнє виявилось найважчим. На масу запитань – як організувати роботу дорослого класу?, як розділити головне та другорядне в постановці цілей?, як залучити до роботи в класі всіх, з виходом на очікуваний результат? – відповіді знову ж таки шукали разом з колегами.

Але чи то мотивація у людей була настільки високою, чи, можливо, так склалися умови (а може, це і є ті умови, про які говорилося вище?), але в кінці цього заняття прозвучало запитання: «Коли буде продовження?» Це був перший позитивний результат, який зумовив необхідність розробки та застосування різних інтерактивних технологій навіть на звичайних виробничих нарадах та педрадах.

Другим важливим результатом роботи в колективі стало те, що працювати по-старому вже не хотіли ні діти, ні вчителі.

Брак знань та вмінь з інтеракції надолужували на тренерських семінарах, які проводили колеги з «Вчителів за демократію та партнерство». Відтоді методичні семінари в ліцеї у січні та червні стали традицією та переросли в систему роботи кафедр.

Суттєво змінилося ставлення учителів до вихованців, їхні стосунки, а це вплинуло й на знання учнів (чи це вже можна вважати хвилею? Якщо так, то чи велика вона?)

З іншого боку, педагоги (а серед них троє – сертифіковані тренери) вже не сприймали як норму різного роду зібрання в колективі, включаючи педради, з чітко визначеною структурою виступів та заготовленим проектом рішень. Це спонукало мене, як завуча, переглянути усталені в управлінській діяльності підходи до роботи з колективом.

Сьогодні я, як вчитель-методист (маючи відповідні наукові знання з фізики та методики її викладання) та тренер організації (оволодівши уміннями та навичками інтерактивної роботи з аудиторією), ділюся здобутим досвідом з учителями фізики, що проходять курси підвищення кваліфікації при Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти та Національному університеті ім. І. Франка (загалом учасниками таких занять були вже понад 200 учителів Львова та області). Знаю, що є серед них такі, що застосовують ІТН. До речі, як щодо питання про величину хвилі тут?

Разом із Ларисою Середяк залюбки відгукуємося на різні запрошення директорів, відділів освіти чи методичних служб щодо проведення семінарів із демонстрацією інтерактивних технологій в управлінській діяльності. Протягом 2003–2005 рр.

ми працювали з колегами – завучами, директорами шкіл різних районів Львівської, Закарпатської, Миколаївської, Житомирської областей. Частина з цих семінарів проходила за підтримки Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні.

Критичний читач може зауважити: «Мабуть, так склалися умови...» Можливо, я з ним би й погодилась, але мені знову пригадався той семінар для директорів, про який йшлося на самому початку. Річ у тім, що у вправі «Знайомство» Олена Іванівна Пометун запропонувала завдання: «Визначіть три події у вашому житті, які привели вас на наше заняття». Кілька учасників назвали такою подією семінар у «Братиславі», навіть запропонували на стіні готелю прикріпити з цієї нагоди знаменну дошку. Значить і там умови склалися сприятливо. А у мене знову запитання: ті школи, в яких теж «пішло», є складовими одної великої хвилі, чи ці процеси краще розглядати в інших системах координат, які просто мають спільну точку відліку? З іншого боку – чи можу я бути впевнена, що ця точка відліку спільна?

Степан Хамуляк

Прочитавши написане Ольгою, захотів розібратись у своєму. Важко сказати, з чого все почалося: чи з незадоволення результатами навчання, чи з методичних заходів, що проводились у ліцеї, чи з семінару для тренерів організації «Вчителі за демократію та партнерство», на який Оля запросила мене. Однак саме так вдалося зрозуміти можливості змінити на краще результати своєї роботи, надати праці зовсім іншого змісту, побачити реальні шляхи досягнення очікуваних результатів.

Попрацювавши у 2003 р. на семінарі в рамках проекту «Молодь обирає дію», засвоїв методики соціального проектування, залучив до цієї справи учнів ліцею. Було обрано проблему, яку сформована команда крок за кроком вирішувала. Не завжди цей шлях був устелений трояндами. Учні стикнулись і з брутальністю місцевих чиновників, і з формалізованою роботою бюрократичного апарату, котрий задовольнився лише короткими відповідями на учнівські запити й клопотання. Проте перепони на шляху, здавалось, лише додавали дітям наснаги. Тепер кожен член команди знав як потрібно складати діловий лист до органів влади; які запитання слід ставити при розмові з державним чиновником; які шляхи слід обирати, щоб домогтися потрібного результату. Про свою діяльність команда соціального проекту «Молодь обирає дію» розповіла громадськості Львова, провівши прес-конференцію. Слід зазначити, що представників засобів масової інформації зацікавила ініціатива наших учнів. Були присутні журналісти як друкованих мас-медіа, так і телебачення. Учні ліцею не зупиняються на досягнутому. Попрацювавши у вересні 2004 р. на навчальному семінарі, що проводила організація у Києві, представники ліцейської команди набули нових знань та навичок в реалізації соціального проектування, поділилися досвідом з командами із різних регіонів України та дійшли висновку, що цього треба навчати однолітків з інших

навчальних закладів. Також було досягнуто домовленості, що Львівський економічний ліцей виступатиме ресурсним центром соціального проекту «Молодь обирає дію» в західному регіоні.

Для ліцеїстів це було набагато складніше завдання – адже йшлося про оволодіння методикою навчання, формування відповідних умінь та навичок тренерської роботи. Далі була важка й наполеглива «праця над собою», шліфування майстерності. Перший досвід майбутні тренери отримали, проводячи заняття з учнями першого курсу (10 кл.) ліцею. А 23-го жовтня команда «новоспечених» тренерів провела навчальний семінар для учнів шкіл Львова та Львівської області. Учасники семінару – представники восьми різних шкіл, зокрема с. Стрілки Старосамбірського району, с. Добротвір Кам'янка-Бузького району, м. Стрия. Молоді люди – учні та їхні наставники – до початку роботи семінару здебільшого не уявляли собі, що таке «соціальний проект», а завдання «ЛЕЛиків» полягало не тільки в тому, щоб пояснити їм це. Потрібно було зацікавити учасників, продемонструвати потужні можливості підлітків вирішувати подібні завдання, дати певні початкові необхідні знання, сформувати певні вміння створення команди, налагодження співпраці у групі, визначення проблем та можливих шляхів їх вирішення. Це непросто навіть для досвідчених тренерів, але реально для ліцеїстів. Семінар пройшов активно, цікаво, організовано. Далі були виїзні семінари в школах Львова та області. Всього до цієї роботи ліцеїстам вдалося залучити понад 100 однолітків з різних навчальних закладів. Триває робота з командою першого курсу: обрано проблему, зібрано інформацію, учні, використовуючи досвід та поради старшокурсників, розпочали працювати над вирішенням своєї проблеми. Робота кипить!

І, мабуть, не мені судити, чи цей рух можна вважати хвилею і чи велика вона.

Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки

Олена ПОМЕТУН,
доктор педагогічних наук,
завідувач лабораторії суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки АПН України

Одним з найважливіших завдань сучасного виховання є формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком реалізації творчих можливостей, задоволення особистих та соціальних інтересів. Яким же постає такий громадянин з огляду сучасних наукових досліджень? Якими є його головні риси? У державній Концепції громадянського виховання сказано, що визначальною рисою такої людини має бути ***громадянськість***. Громадянськість – це готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права і свободи інших громадян, розуміти відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки. Очевидно, що таке розуміння громадянськості дозволяє визначити її як психологічну рису, характеристику особистості.

Сьогодні виховання громадянськості має бути організованим процесом, який реалізується в умовах соціальних виховних інститутів. У загальноосвітньому навчальному закладі цей процес проходить у три етапи, відповідно до ступенів навчання. У *початковій школі* закладаються основні моральні цінності, норми поведінки, розвиваються комунікативні здібності дітей. Результатом такої діяльності стає сформоване у дитини відчуття себе часточкою суспільства, громадянином своєї держави, вміння спілкуватись, розв'язувати конфліктні ситуації через пошук порозуміння, через діалог. В *основній школі* продовжується формування системи цінностей, поваги до закону, прав інших людей, відповідальності перед суспільством. В результаті підліток, закінчуючи основну школу, має знання про історію держави, засвоює моральні та правові норми відповідних моделей поведінки, необхідні для самостійного життя в суспільстві. *Старша школа* розширює знання учнів про процеси та явища суспільного життя, права людини, основи життя суспільства, сприяє формуванню громадянської позиції людини, її соціально-політичних орієнтацій. На цьому ступені формується готовність захищати свої права, права інших людей, будувати індивідуальну й колективну діяльність.

Зрозуміло, що в освітньому процесі дитина повинна насамперед отримати певні знання, уміння і психологічну готовність до самостійного життя. Але цього замало, бо, скажімо, можна бути психологічно готовим до життя в демократичному суспільстві, але бути нездатним реалізувати цю готовність практично. А відтак, вироблення громадянськості як психологічної характеристики особистості й результату громадянського виховання замало. Треба вести мову про громадянську компетентність людини.

Компетентність – це відносно нове поняття, якому сьогодні приділяється досить багато уваги. Отже, громадянськість як психологічне утворення є лише частиною ***громадянської компетентності***, під якою ми розуміємо здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права і обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства. Громадянська компетентність є інтегративною характеристикою особистості, яка включає й певний рівень психологічної готовності до активного здійснення суспільного життя – громадянськість.

Таке трактування громадянської компетентності пов'язане з поняттям *компетентнісного підходу* в освіті в цілому, що активно обговорюється останнім часом в Україні. В педагогічній науці *«компетентність»* визначається як спроможність особистості сприймати індивідуальні та соціальні потреби та відповідати на них, кваліфіковано будувати діяльність в будь-якому напрямі, виконувати певні завдання або роботу. Поняття «компетентність», «формування компетентності» прийшли до нас із західного педагогічного словника й останніми роками є предметом дослідження багатьох міжнародних організацій, які виробляють свої рекомендації щодо формування компетентності.

Запровадження компетентнісного підходу в освіті розвинених країн Європи і США пов'язано з тим, що у 80-ті роки XX ст. експерти з питань освіти в цих країнах почали говорити про те, що спрямованість системи освіти на переважне засвоєння системи знань, яка була традиційною й виправданою ще кілька десятиліть тому, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, яке вимагає виховання самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти у розв'язанні соціальних, виробничих і економічних задач. Виявилось, що результати освіти не задовольняють вимоги суспільства, і насамперед роботодавців. Зауважувалось, що більшість випускників навчальних закладів виявляються навченими, але не готовими до реалізації професійних обов'язків, вирішення реальних професійних та життєвих проблем.

Проведені дослідження виявили, що на сучасному ринку праці потрібні люди з іншим, набагато ширшим аніж тільки пізнавальні, набором якостей і можливостей, які, по суті, і визначають компетентність людини. Можна бути обізнаним, але абсолютно некомпетентним. Отже, ***компетентність*** – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, вмінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно про-

вадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності. Під поняттям *«компетентнісний підхід в освіті»* ми розуміємо спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток основних базових і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу повинно бути формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості.

У зв'язку з цим сучасною педагогічною наукою визначається певна сукупність, система компетентностей, яких набуває учень, опановуючи зміст освіти у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. Ця система містить у собі ***ключові***, або надпредметні, компетентності, які формуються під час засвоєння змісту всіх предметів і галузей освіти й є найважливішими. *Ключова компетентність* може бути визначена як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми. Їх формування є загальним результатом засвоєння учнем всього змісту середньої освіти. Друга складова цієї системи – *галузеві компетентності*, які формуються в результаті опанування учнем змісту однієї галузі в усіх класах середньої школи. І нарешті виділяються *предметні компетентності*, що набуваються учнем у ході вивчення того чи іншого предмета в усіх класах середньої школи.

Серед ключових компетентностей, які сьогодні визначені як орієнтири для виявлення результативності освітнього процесу в Україні, є: навчальна, соціальна, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, економічна (підприємницька), загальнокультурна, валеологічно-оздоровча та громадянська.

Таким чином, ***громадянська компетентність*** належить до ключових. Як уже зазначалося, ключова компетентність є об'єктивною категорією, яка фіксує певний рівень розвитку у особистості суспільно визнаного комплексу знань, умінь, навичок, ставлень, орієнтацій. Відтак і *громадянську компетентність* учня ми будемо розуміти як сукупність освітніх елементів, що складається з сукупності знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, батьківщиною і державою. Складовими структури громадянської компетентності школяра є три компоненти: *ціннісний* (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання і т. п.), *діяльнісний* (уміння і навички) і *процесуальний* або *особистісно-творчий* (стосується сфери самореалізації). Кожен з компонентів може бути представлений як інтегрована якість особистості.

З дидактичної (навчальної) точки зору громадянська компетентність може бути представлена як перелік напрямів її набуття учнями, що мають бути забезпечені у навчально-виховному процесі школи. Кожен з компонентів структури компетентності співвідноситься з певними напрямами її набуття.

Компонент громадянської компетентності	Напрями набуття учнями знань, умінь, навичок, цінностей та ставлень особистості
Ціннісний	Здатність учня: відчувати власну гідність, шанувати права людини; знати, визнавати закони й дотримуватися їх; орієнтуватися в суспільному житті країни; визначати власну позицію; вимогливо ставитися до влади; усвідомлювати потребу захищати права і власні інтереси, не порушуючи прав інших
Діяльнісний	Здатність учня: пояснювати суспільні процеси, причини виникнення й напрями розвитку суспільних явищ; давати їм власну оцінку; застосовувати процедури й технології захисту інтересів, прав і свобод (особистих та інших громадян), виконання громадських обов'язків в межах місцевих громад, державних і політичних інститутів; застосовувати способи і стратегії взаємодії з органами державної влади на користь собі та громадянському суспільству
Процесуальний (особистісно-творчий)	Здатність учня: мислити критично і незалежно, використовувати способи діяльності та моделі поведінки, що в межах чинного законодавства відповідають інтересам самореалізації; робити свідомий вибір, застосовувати демократичні технології прийняття та виконання індивідуальних і колективних рішень, технології розв'язання проблем суспільного життя на рівні окремого громадянина, школи, місцевої громади, держави в цілому

Зауважимо, що реалізація ціннісного компонента відбувається переважно через *зміст освіти* шляхом відбору і структурування навчального матеріалу, які забезпечують умови щодо формування демократичних цінностей, орієнтацій, сприйняття ідеалів демократії, вироблення ставлень і мотивів діяльності, які є складовими громадянської позиції. У зв'язку з цим ми маємо переглянути наші підручники щодо того, чи відповідають вони свободі, справедливості, принципу рівних можливостей, поваги до інших, тобто сукупності громадянських демократичних цінностей.

Реалізація діяльнісного компонента здійснюється перш за все через *інтерактивне навчання, організацію цілеспрямованої активної пізнавальної діяльності дитини*. Ми повинні створити умови для того, щоб дитина сформувала власну позицію. Зрозуміло, що мається на увазі не тільки шкільна, а й позашкільна діяльність.

Нарешті, процесуальний компонент може бути реалізований через *зміну пріоритетів навчального процесу:* спочатку людина, особистість, культура, а потім – держава, суспільство, посилення уваги до розвитку у дитини вмінь самоорганізації, самоуправління, здатності до критичного мислення.

Таким чином, формування громадянської компетентності потребує від українського суспільства розбудови громадянської освіти в ***системі***. Вона не може бути сукупністю заходів або зусиль ентузіастів, як це є сьогодні. Тільки ***система громадянської освіти*** може стати справді важливим чинником соціалізації особистості в демократичному суспільстві, особливо в перехідному. Така система передбачає, між іншим, і *нову освітню ідеологію*, яка базується на демократичних цінностях. Змістом цієї

ідеології є культивування цінностей прав, свобод людини, повага до прав інших людей, визнання цінностей демократії, поширення критичного ставлення людей до уряду, мотивування людей до участі у вирішенні проблем громадського життя.

Реально громадянська освіта сьогодні може розглядатись лише як системна освітня інновація, яка охоплює всі рівні й напрями освітнього простору. Бажану систему громадянської освіти досить умовно можна окреслити у вигляді такої схеми:

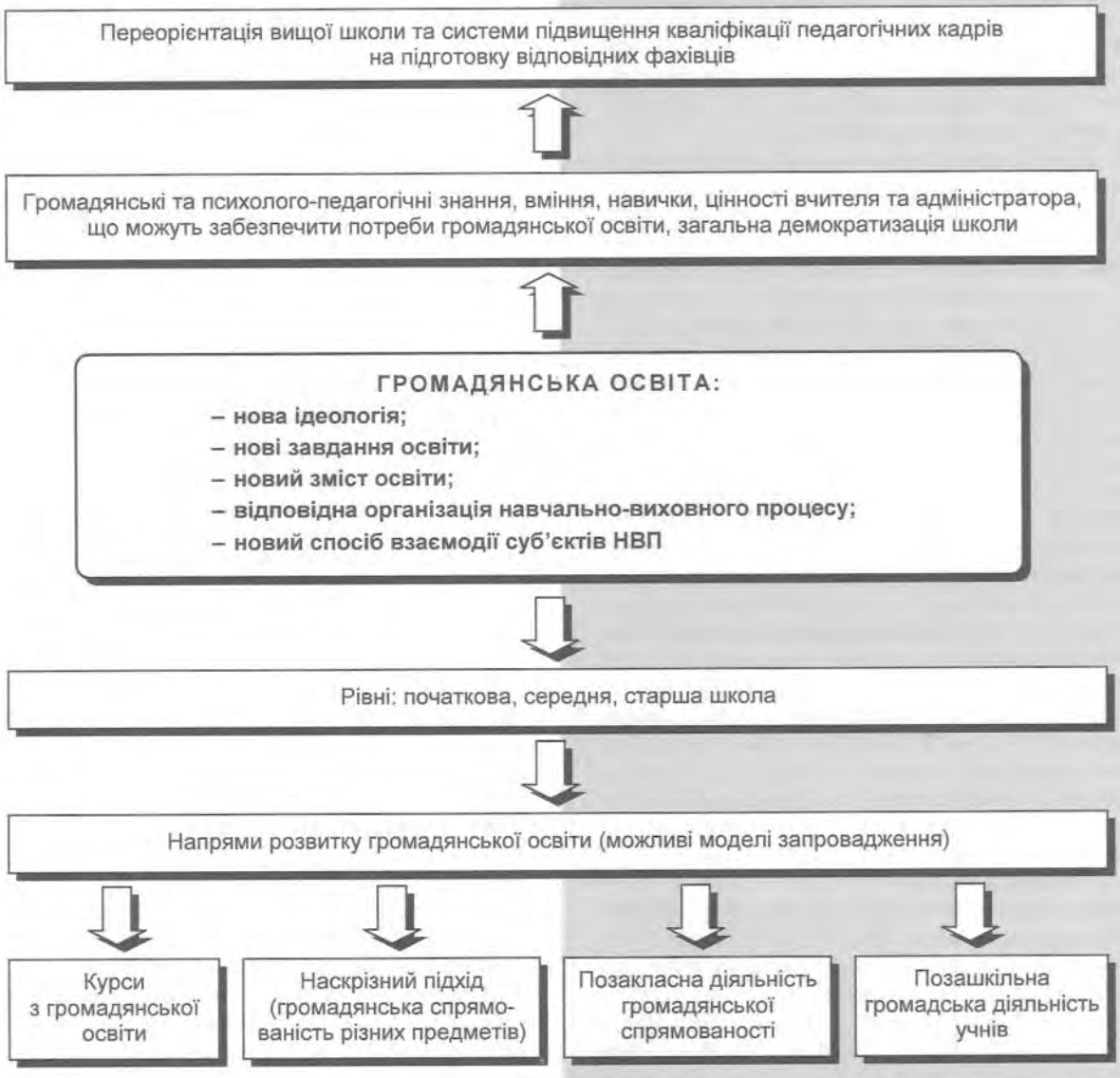

Наприкінці ще раз зауважимо: сьогодні громадянська освіта в Україні вже не може розглядатись як введення окремих навчальних дисциплін чи курсів, здійснення тих чи інших навіть дуже вдалих проектів, оскільки це не забезпечить процесу розвитку громадянської компетентності учнів, бо вона формується ***всією системою освіти та соціалізації особистості***.

Нагальною потребою часу є запровадження в Україні системи громадянської освіти, яка базується на новій ідеології демократичного громадянства і потребує серйозного принципового оновлення всього освітньо-виховного процесу.

Вивчаємо історію Голокосту — виховуємо толерантність та культуру миру

Марічка ПРОКОПЧУК,
вчитель англійської мови Гімназії східних мов № 1 м. Києва,
член Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба»,
учасниця програми «Вивчення Голокосту-2004»

Як усе починалось

Важко пригадати, коли я вперше почула слово «Голокост». Проте у 2003 році, коли мене запросили перекладати засідання круглого столу, яке відбувалося в Київській гімназії східних мов № 1, я була вражена новою інформацією про Катастрофу. На запрошення заступника директора з навчально-методичної роботи пана Михайла Савченка до гімназії завітав пан Норберт Хінтерлайтнер, співробітник Музею Анни Франк в Амстердамі. Багато цікавих ідей щодо майбутнього українсько-нідерландського співробітництва було запотовано й лягло в основу подальших проектів, що були запроваджені на терені України.

Пан Норберт надіслав до Гімназії східних мов № 1 щоденники Анни Франк, з яких почалося знайомство наших учнів із трагічними подіями Голокосту. Щоденники викликали непідробну зацікавленість. Діти шукали в мережі інтернет додаткову інформацію про події того періоду, їм було цікаво дізнатися, що відбувалося в Україні у той час. Після опрацювання відповідної інформації виникли логічні запитання: чому могли з'явитися ідеї масового знищення людей, чому саме на території Радянського Союзу німецькі нацисти запустили машину масового вбивства корінного населення, чому весь світ знає щоденники Анни Франк, але ми ніколи не читали щоденників її українських однолітків?

Запитань було багато, і саме вони, запитання без відповідей, спонукали на створення спеціального курсу із вивчення історії Голокосту для учнів Київської гімназії східних мов № 1.

У 2003 р. за підтримки уряду Нідерландів в Україні почалася реалізація міжнародного проекту «Виховання толерантності на історії Голокосту» й розгорнула діяльність пересувна виставка «Анна Франк: Урок історії». В реалізації проекту 2003–2005 рр. брали участь Будинок-музей Анни Франк (м. Амстердам, Нідерланди), Український центр вивчення історії Голокосту, Центр єврейської освіти, Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», Єврейський фонд України.

В рамках цього проекту в червні 2003 р. я пройшла курс навчального семінару для вчителів у Чернігові.

У 2004 р. мені пощастило побувати на семінарі для вчителів, який був організований Музеєм Голокосту у Флориді (США). На семінарі було лише два представники з іншої країни, а саме: мій колега Валерій Ромащенко, вчитель історії та англійської мови Кіровоградського ліцею, та я, вчитель англійської мови з Києва. Хочу поділитися набутим на семінарі досвідом.

Слід зазначити, що семінар проходив на досить високому організаційно-методичному рівні. Окремо хочу відзначити високий професіоналізм пані Норін Бранд, директора Музею Голокосту у Флориді, всього колективу цього музею. Згодом з'ясувалося, що бабуся пані Норін була киянкою, а дід та баба одного з флоридських вчителів – вихідці з України. І хоча їх онук не знає української мови, але любить український борщ. Пан Геррі Х'юман, який давав свідчення про події Голокосту, родом з Мукачева: його сім'я емігрувала з України під час Другої світової війни. Він був дуже вдячний за допомогу щодо правильної вимови назви рідного міста його батьків. Та й взагалі, у нас виявилось багато тем для порозуміння. Більше того, містечко Петербург у США було засноване російським поселенцем Петром, на честь якого й назване.

У рамках семінару ми провели комп'ютерну презентацію інформаційного файлу про Україну. Були надані історична, географічна, культурна довідки про нашу Батьківщину. (В цей час хокейна команда міста Тампи Бей виграла Кубок Стенлі, а вирішальні 2 шайби закинув саме наш співвітчизник Руслан Федотенко.) Ми розповіли про роботу Українського центру вивчення історії Голокосту на чолі з паном Анатолієм Подольським, чим викликали глибоку повагу до нашої країни в американських колег.

Після закінчення семінару кожен його учасник потиснув нам руки та сказав щирі слова вдячності за можливість більше дізнатися про Україну (оскільки для багатьох це була біла пляма на мапі).

Семінар проходив з широким використанням інтерактивних, інформаційних технологій. Ми не були здивовані технологіями, які використовувались на семінарі. Адже подібні семінари проходять і в Україні на високому професійному рівні, особливо за активної участі тренерів Асоціації «Нова Доба» пана Олександра Войтенка (м. Гадяч Полтавської обл.) та пані Наталі Голосової (заступника голови Асоціації «Нова Доба», м. Львів). Сама атмосфера дружби, взаємоповаги та взаєморозуміння, яка панувала на семінарі, нагадувала наші семінари в Україні, тому ми почувалися дуже комфортно; цьому також сприяв відповідний рівень володіння мовою. Але нас приємно здивував обсяг інформації, наданої кожному учаснику семінару. Щодня ми отримували окремий файл з добіркою

необхідних матеріалів і під кінець роботи вже мали «важку валізу» спільного досвіду.

Тема Голокосту не є простою для викладання в школі. Під час виконання вправи за методом «мікрофон» з'ясувалося, що у багатьох вчителів виникають однакові запитання.

Запитання, що найчастіше виникають у викладачів, які мають бажання викладати курс про Голокост

- Чому учні повинні вивчати історію Голокосту?
- Які найважливіші висновки мають зробити учні після оволодіння знаннями спеціального курсу?
- Які саме матеріали необхідно відібрати (тексти, документи, фотографії, фільми), щоб допомогти учневі адекватно зрозуміти те, що я хочу до нього донести?
- Як спецкурс з історії Голокосту вплине на формування у школярів культури миру, толерантності?

Разом з учасниками семінару ми зробили такі висновки:

- Учні мають вивчати історію Голокосту, тому що Голокост був страшною трагедією не тільки у XX столітті, а й в усій історії людства.
- Вивчення Голокосту дає учням можливість зрозуміти джерела походження упереджень, расизму, стереотипів у суспільстві; допомагає осягнути загальнолюдські цінності, ідеї плюралізму, заохочує до толерантності в суспільстві.
- Вивчення Голокосту сприяє розумінню небезпеки замовчування, апатії та індиферентності перед лицем пригнічення.
- Історія Голокосту демонструє, як суспільство може використати бюрократичну інфраструктуру для запровадження деструктивної політики, що призводить у ході соціального проектування до геноциду.
- Вивчення історії Голокосту допомагає учням усвідомити той факт, що маніпулювання ксенофобією, расовою теорією та зловживання владою для вирішення якихось соціально-економічних проблем тягне за собою відповідальність кожного окремого представника суспільства, окремої організації та нації в цілому, коли відбувається порушення громадянських прав, коли проводиться політика геноциду.
- Оскільки учні занурюються в історичні, соціальні, релігійні, політичні та економічні фактори, вони приходять до усвідомлення складності та комплексності предмета обговорення, до розуміння того, як поєднання цих факторів може призвести до дезінтеграції демократичних цінностей.

Матеріали семінару стали надбанням творчої групи вчителів гімназії, які працюють над проблематикою вивчення історії Голокосту в школі.

Київська гімназія східних мов № 1, як школа діалогу мов, культур, цивілізацій, вбачає одним із своїх головних завдань формування та розвиток в учнів етнонаціональних, полікультурних, толерантних, правових, громадянських компетенцій, створення в гімназії умов для самовизначення, саморозвитку та самореалізації особистості на основі кодексів особистісних, національних, громадянських та загальнолюдських цінностей. Формування у молоді вміння будувати відносини у процесі взаємодії з середовищем на основі співробітництва та взаєморозуміння, готовності до сприйняття людей іншої національності, їхніх поглядів, звичаїв, традицій такими, якими вони є. Тому завдання сучасного вчителя іноземної мови ми бачимо насамперед у тому, щоб із стін гімназії вийшли громадяни – патріоти України, не тільки з певним багажем знань, умінь, навичок, а самостійні люди, які мають стійкі переконання міжнаціональної толерантності основою своєї життєвої позиції.

Гімназія як соціальний інститут має великі можливості для виховання в учнів високоморальної культури миру на прикладі багатьох подій в історії людства, на прикладі історії Голокосту.

У зв'язку з цим зміст освіти, виховання наповнюється знаннями у сфері таких напрямків:

- етнодемографічні ситуації у різних країнах світу, в Європі й світі в цілому;
- соціально-етнічні зміни, що відбуваються у світі;
- єдність та неподільність складного багатоетнічного світу;
- тенденції народів до етнографії в Європі та в інших регіонах світу;
- планетарні процеси та глобальні проблеми народів.

Учні гімназії отримують знання про:

- місце, роль ООН у регулюванні відносин між народами на світовій арені, в середовищі багатонаціональних суспільств;
- сутність діяльності Ради Європи, Європейського Союзу, Ліги Арабських країн, Організації Американських Держав, Організації Африканського Союзу, СНД тощо;
- зміст міжнародних документів, у тому числі міжнародних стандартів прав дитини, прав людини, які дають можливість приймати дієві заходи у вирішенні міжетнічних конфліктів;
- культуру народів держав світу, їх взаємовідносини, взаємовплив культур, традицій;
- економічні основи взаємовідносин країн і народів;
- вимоги ООН про недопущення експлуатації та нерівності між народами, про подолання пережитків ідеології расизму, апартеїду, ксенофобії та релігійної виключності;
- політичні, економічні, технічні, господарські, культурні зміни, що відбуваються у сучасному світі.

Учні мають засвоїти культурні пласти історії та сучасності різних народів, долучитися до багатої культурної спадщини народів нашої Вітчизни. Вчитель узмістовнює знання учнів, корегує вплив на дітей соціально-етнічних факторів і формування в них почуттів та свідомості громадян світу.

Цінними є етнографічні знання, які отримують гімназисти в курсах «Сходознавство» (5–9 класи),

«Світова художня культура», «Всесвітня історія», «Географія народів світу», «Англійська мова», у процесі навчання східних мов.

Ми переконані в тому, що процес навчання та виховання – нерозривне ціле.

Успіх вирішення на сучасному етапі виховання толерантності залежить від реалізації педагогами ряду принципів:

- *принцип суб'єктивності*, який вимагає опертя на готовність самої дитини до сприйняття матеріалу, стимулювання її самоосвіти, свідомої поведінки та самокорекції у стосунках з іншими людьми;
- *принцип адекватності* вимагає відповідності змісту та засобів виховання соціальній ситуації, в якій здійснюється виховний процес;
- *принцип індивідуалізації*, що передбачає визначення індивідуальної траєкторії виховання толерантності свідомості та поведінки, виділення спеціальних завдань, які відповідають індивідуальним особливостям та рівню сформованості толерантності в дитини; визначення особливостей включення учня в різні види діяльності, розкриття потенціалу особистості як у навчальній, так і в позаурочній, позашкільній діяльності, надання кожному школяреві можливостей для самореалізації та саморозвитку;
- *принцип рефлексорної позиції*, що передбачає орієнтацію на формування стійкої системи ставлення гімназиста до певної значимої для нього проблеми в його вчинках;
- *принцип толерантного середовища*, який вимагає розвитку в навчальному закладі гуманістичних відносин, в основі яких лежить реалізація права кожного на своє ставлення до оточуючого середовища, самореалізація в різних сферах.

Ці принципи відображаються у змісті, формах, методах та прийомах виховання толерантності особистості багатьох гімназичних програм, проектів. Серед них – виховання толерантності, культури миру на історії Голокосту.

14 методологічних порад від американських колег щодо викладання історії Голокосту в школі

1. Дайте визначення терміну Голокост.
2. Уникайте порівнянь, що викликають асоціацію з болем.
3. Уникайте простих відповідей на складні питання історії.
4. Акцентуйте: якщо це трапилося, то не тому, що воно було неминучим.
5. Намагайтеся використовувати лише перевірені факти.
6. Вчіть критично оцінювати різні види (типи) інформаційних джерел.
7. Намагайтесь уникати використання стереотипів.
8. Не романтизуйте історію для заохочення учнівського інтересу.
9. Контекстуалізуйте історію, яку викладаєте.
10. Допоможіть побачити долю окремої людини за поданою статистикою.
11. Будьте чутливими щодо письмового або аудіовізуального змісту.
12. Робіть правильні акценти на змісті поданих матеріалів.
13. Підбирайте відповідні вправи.
14. Не бійтеся повторити мету уроку.

Під час перебування в США ми, крім Музею Голокосту у Флориді, відвідали Музей історії Голокосту у Вашингтоні. Нам було цікаво побачити пам'ятні місця в американській столиці, про які ми раніше тільки читали, чули: Білий дім – резиденція Президента США, Капітолій, Центральна авеню, меморіальний комплекс воїнів, які загинули у В'єтнамі, музеї космонавтики, образотворчого мистецтва та інші.

Відвідання семінару, спілкування з колегами надало наснаги працювати далі, створювати нові розробки уроків. Деякими з них хочу поділитися зі своїми колегами.

Два уроки з практики викладання історії Голокосту англійською мовою розміщені на сайті Вісника програм шкільних обмінів у розділі «Розробки».

Також хочу поділитися інтернет-адресами, де можна знайти відповідну інформацію з тем:

1. *Загальні відомості про Голокост*

- United States Holocaust Memorial Museum – http://www.ushmm.org
- A Learning Site for Students – http://www. ushmm.org/outreach
- Simon Wiesenthal Center – http://www.wiesenthal.com
- Yad Vashem: The Holocaust Martyrs and Heroes Remembrance Authority – http://www.yadvashem.org.il

2. *Сайти для вчителів, які викладають історію Голокосту*

- http://www.fcit.coedu.usf.edu/holocaust/default.htm
- http://www.mtsu.edu/~baustin/holo.html

3. *Заперечення Голокосту*

- http://sicsa.hiji.ac.il
- http://www.mtsu.edu/~baustin/denial.htm

4. *Громадянське право*

- http://exchanges.state.gov/forum/journal/intro/htm

Роздуми щодо окремих аспектів рубежів сучасної освіти

Святослав РАТУШНЯК,
заступник директора з наукової роботи Технологічного багатопрофільного ліцею м. Хмельницького, випускник Міжнародної програми обмінів з громадянської освіти CIVITAS-2004

Наше повсякденне життя багато в чому визначають бажання і наміри людини вчитися. Ось чому в цивілізованому суспільстві освіта незмінно перебуває серед найважливіших пристрастей і турбот.

Сьогодні в США поміж усіх політично значущих питань одним із найважливіших для американців є освіта. Під час спілкування із науковцями Семфордського університету та університету громадянської освіти м. Бірмінгема, вчителями та учнями шкіл штату Алабама постійно ловиш себе на думці, що усіх їх проблема освіти хвилює більше, ніж будь-які інші питання, такі як економіка, зайнятість, злочинність, міжнародні відносини. Це підтверджують і соціологічні опитування серед усіх громадян США.

Із переходом нашої держави на нові рейки розвитку, в результаті поступового соціально-економічного зростання першорядного значення освіта набуватиме й в Україні.

У контексті побаченого у США та ситуації у цій галузі в Україні зупинимося лише на двох аспектах: змісті освіти та її результатах.

Починаючи з утворення незалежної України в нашій державі вже майже 14 років відбувається так звана освітня реформа, яку важко назвати реформою. Кожен міністр освіти і науки України, перебуваючи на цій посаді, намагається залишити після себе певний слід. От нас і лихоманить. Причина криється, мабуть, у відсутності стратегічної мети (якою має бути освіта) та змісту.

Що ж ми побачили в цьому плані у США, на що варто звернути увагу?

Чотири предмети вивчаються у молодшій школі, шість – у середній, вісім – у старшій (проти наших 18–20). Старша американська школа профільна. І у нас профільна. Тільки зміст цих профілів значно різниться. На профільне навчання у нас відводиться 8–10 годин на тиждень, як правило, за відсутності посібників для профільного навчання, не кажучи вже про обладнання.

Під час відвідин однієї зі шкіл м. Гадсдена директор школи спочатку продемонстрував нам чудовий спортивний зал (вартість 2,5 млн доларів США), а потім майстерню, обладнану за останнім словом техніки, пояснюючи, що тут навчаються майбутні фермери. На запитання про кількість уроків на тиждень у цій майстерні в майбутніх фермерів він відповів: «по ***чотири уроки кожен день***». Саме ці уроки є найголовнішими для учнів даного профілю, а інші (по два кожен день) – лише допоміжними й викладаються на елементарному рівні.

В одній із шкіл м. Деларайда довелося серед інших поспілкуватися з учителем хімії та біології, яка приїхала до США із Білорусі 7 років тому. З її слів, рівень викладання біології у старшій школі відповідає змісту I–II курсів наших інститутів.

Із білою заздрістю ми спостерігали за навчанням учнів школи мистецтв м. Бірмінгема, проходячи коридорами навчального закладу й споглядаючи, як працюють учні на уроках (зовнішні стіни класів майже повністю скляні). В одному класі учні усі разом, а було їх десь 12–15, проводили дослід із фізики, використовуючи різноманітне обладнання та пристрої для замірювання та визначення результатів. У класі навпроти в такому ж режимі проходив урок хімії. Не менш цікавим був урок математики із використанням комп'ютерів.

Тоді як наші учні здебільшого навчаються за посібниками й отримують сухі, відірвані від життя знання, які є надто складними для більшості й ніколи, практично, їм не знадобляться у повсякденному житті. Так, ми вивчаємо: на фізиці ядерну реакцію, і не знаємо, де нуль, а де фаза; на хімії найскладніші сполуки й складаємо фантастичні формули; на математиці зазубрюємо складні формули, які можна знайти в довідниках; на історії – величезну кількість дат і подій; на правознавстві – безліч законів та інших нормативно-правових актів тощо. Цей перелік можна продовжувати й продовжувати.

Кому це потрібно? Навіщо це робиться?

За вимогою Євросоюзу та у зв'язку із перевантаженістю навчальних програм у старшій школі ми переходимо до 12-річного навчання. Але й тут у нас папери розходяться зі справами. Якщо нова програма з того чи іншого предмета розроблена для профільного класу, то вона, як правило, переобтяжена нововведеними складними темами. Якщо ж програма не профільна – то за значного скорочення годин кількість тем та її зміст зовсім не змінюються.

Є непоганий світовий досвід, який варто використати, саме використати, не копіювати – адаптувати, врахувавши різноманітні специфічні сторони як нашої освіти, так і держави в цілому.

Саме результатом такого досвіду й буде випуск посібника з правових знань для учнів 7-х класів «Живи за правилами» (назва робоча), який створюється у співавторстві Тетяною Ремех, Наталією Голосовою й Святославом Ратушняком за резуль-

татами робочої поїздки, організованої Центром правової і громадянської освіти при Семфордському університеті м. Бірмінгема штату Алабама, США, й Всеукраїнською асоціацією вчителів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» за програмою CIVITAS, що здійснюється за підтримки уряду США.

На найелементарнішому рівні, із наведенням цікавих життєвих прикладів та історій, у формі запитань і відповідей цей посібник надасть підліткам практичні знання у сфері влади, судочинства, прав та свобод, юридичної відповідальності тощо.

У простій, доступній формі діти отримають відповіді на запитання: «Навіщо потрібні закони?», «Де вони беруться?», «Чому їх слід дотримуватися?», «Чи можу я працювати?», «Чи можу я мати рогатку?», «Що мені буде, якщо я кину камінцем в автомобіль?», «Чи можу я вживати алкогольні напої?», «Чи можу я розпоряджатися майном, що належить мені?», «Коли мене може зупинити міліція?», «Що робити, коли мене зупинила міліція?» та інші, не менш важливі, цікаві й корисні.

Отримання елементарних правових знань саме у такій формі та на такому рівні неодмінно буде сприяти підвищенню результативності та успішності учнів.

Нерідко ми чуємо, що наші діти розумні й розкуті, а американські однолітки від наших значно відстають. Вони лише на калькуляторі рахують, а ми в голові; вони табличку множення пізніше вчать; вони знання мають елементарні...

Разом з тим у згадуваній вище школі мистецтв довжелезна стіна бібліотеки була заставлена різноманітними кубками та нагородами із найпрестижніших міжнародних турнірів та олімпіад!!!

Не може бути абсолютно вся нація розумною. Тільки 25–30 % випускників шкіл США продовжують навчання у вищих навчальних закладах, але потрапляють вони туди лише за наявності глибоких знань та умінь відповідно до обраного профілю навчання. Тоді як нашу державу охопила «хвороба» обов'язкового бажання батьків влаштувати своє чадо до ВНЗ за будь-яку ціну, незалежно від розумових здібностей та отриманих знань. У нашій державі на сьогодні відчувається гостра нестача кваліфікованої робочої сили. Нема кому працювати. Всі навчаються в інститутах та університетах, яких у нас вже стільки, що випускників по всій Україні набагато менше, ніж місць для абітурієнтів.

Зустрівшись у стінах університету (у справах доводиться частенько там бувати) з одним вельмишановним викладачем цього ВНЗ, отримав від нього запитання: «Чого ви цих школярів там навчаєте, що вони нічого не вміють і не знають?» Моя відповідь була дуже простою: «Ми навчаємо всіх учнів без винятку, а от чому і як такі учні потрапляють до університету?»

Можливо, справді, в перспективі незалежне тестування (наближене за змістом до американського) та система державного стандарту (діє у США) з усіх предметів вирішать цю та вищезгадувані проблеми. Принаймні, хочеться у це вірити.

Цілком очевидно, що прийняття розумних рішень у галузі освіти сьогодні допоможе нам дати підростаючому поколінню гідну освіту й розбудувати нашу державу.

ОГОЛОШЕННЯ

На сайті Вісника програм шкільних обмінів додалися такі тренінги:

Застосування інтерактивних технологій у навчанні дітей і дорослих

Тренінг для заступників директорів шкіл, учителів, викладачів вищої школи, методистів управлінь освіти різного рівня, тренерів, усіх, хто використовує інтерактивні технології у навчанні (16–24 год)

Проводить: Благодійна організація «Вчителі за демократію і партнерство»
teachers@ukr.net, веб-сайт – www.teachers.iatp.org.ua, тел. (044) 513-8938

Підготовка директорів шкіл до управління змінами в діяльності навчального закладу

Тренінг для директорів та заступників директорів шкіл (16 год)

Проводить: Благодійна організація «Вчителі за демократію і партнерство»
teachers@ukr.net, веб-сайт – www.teachers.iatp.org.ua, тел. (044) 513-8938

Навчання прав людини в школі. Стратегії партнерства та техніки тренінгу

Тренінг для педагогів загальноосвітніх навчальних закладів (15 год)

Проводить: Сергій Буров, випускник програми CIVITAS Exchange, м. Чернігів.
Тел. (044) +38 050 921-9967, e-mail: serhiy.b@mail.ru

Тренінги «Проектна робота на уроках англійської мови», «Політична коректність», «Вступ до американознавства» (по 2–3 год)

Проводить: Марина Цепельська, завідувач кафедри англ. мови Криворізького державного педуніверситету.
Тел. (0564) 715451, e-mail: marina@paradise.net.ua

Майстер-клас «Українська школа яка вона є – ідеї, реалії, перспективи» (4 год)

Проводить: Віктор Громовий, м. Кіровоград.
Тел. (067) 4564712, e-mail: gromovy@yahoo.com

Джерело ідей, або приклади конкретних справ, зроблених під впливом побаченого в США

Наталія ДОВГА,
директор СЗОШ № 2 з поглибленим вивченням англійської мови м. Марганця,
представник Програми розширеного доступу та навчання в інтернеті (ІАТР) в м. Марганці,
голова Марганецького осередку Всеукраїнської асоціації вчителів історії
та суспільних дисциплін «Нова Доба», програма «Партнери в освіті».

Стажування у штаті Нью-Йорк, яке я проходила разом із сімома директорами з п'яти областей України у 2000 р., фактично осмислюється мною й до сьогодні. Хоча багато з того, що ми побачили у колег із США, вже впроваджено в нашій школі, та пам'ять і матеріали, які привезено зі стажування, як джерело, дають нові й нові ідеї.

Початок було покладено зі зміни у ставленні до ролі бібліотеки в школі. Перший комп'ютер, який з'явився у школі навесні 2001 р. (до речі, подарунок від школи-партнера Бартлет зі штату Аляска, м. Анкорідж), було встановлено в бібліотеці, при бібліотеці створено клуб «Ерудит». Бібліотека фактично стала центром інформації, клубом учнів, учителів і навіть батьків, які займаються творчою, науковою роботою. Саме досвід роботи нашої шкільної бібліотеки було представлено на обласний конкурс від м. Марганця.

Школи і демократія в США завжди привертали нашу увагу під час перебування на стажуванні. Під впливом побаченого з досвіду системи освіти штату Нью-Йорк дещо змінили в системі самоврядування в школі: вибори шкільного президента, створення конституції шкільної республіки «СОВА» (навіть ідея назви шкільної республіки виникла у дітей – випускників американських програм), організація опікунської ради, організація шкільної газети «Місток».

Кардинальні зміни відбулися у підході до викладання і виховання учнів. Мені особисто і як адміністратору, і як учителю сподобалася програма WISE середньої школи Вудлендс.

Головна цінність програми полягає у тому, що вона заохочує учнів розвивати в собі самостійність, впевненість та відповідальність. Підкоригувавши цю програму під особливості національної культури, української системи освіти, але залишивши головну ідею – всебічний вільний розвиток особистості, ми почали працювати за методикою проектної роботи. Вже маємо значні позитивні результати. Вважаю головним позитивом те, що поєднується навчання і виховання, при цьому відсутній диктат учителя, є можливість активної участі батьків. Прикладами такої роботи є проекти «Я і моя улюблена домашня тваринка» (3–5 класи, англійська мова), «Косметика, парфуми і екологія» (8–9 класи, англійська мова), «Пам'ятники героям у нашому місті» (8–9 класи, історія), «Голодомор 1933 року в Україні і моя родина» (10 клас, історія України), «Бюджет сім'ї – бюджет держави» (7–9 класи, алгебра), «Екологічні проблеми міста – екологічні проблеми держави» (9–11 класи, екологія), «Питна вода нашого міста» (9–11 класи, хімія).

Детальніше мені хотілося б зупинитися на проекті учнів початкової школи «Біля карти Батьківщини». Коли я почала ділитися з колегами своїми враженнями від стажування і показувати фото, виникла ідея проекту «Біля карти Батьківщини». Мами дітей 2-х класів, за прикладом мам американських, які пошили карту США, пошили з простирадла карту України; і почалася робота із вивчення рідного краю і заповнення «білих плям» карти Батьківщини. На фото – карта зі школи США і карта зі школи України.

Вважаю, найцінніше, що я привезла зі стажування у США – це інформація і матеріали щодо системи громадянської освіти.

Завдяки поїздкам вчителів і учнів до США, нашій співпраці з колегами зі школи Бартлет, які вже двічі приїздили делегаціями до нашої школи, ми досягли чималих результатів у своїй роботі: значні успіхи у вивченні та викладанні англійської мови (призові місця на обласних олімпіадах, 1 місце в області на конкурсі «Вчитель року-2003» випускниці програми PIE 1999 р. Дудник Л. М.), перемоги в міських, обласних, республіканських та міжнародних конкурсах серед учнів і вчителів (насамперед з таких предметів, як історія, громадянознавство, суспільствознавство, правознавство, екологія, українська мова і література).

З 2001 р. школа є партнером Програми розширення доступу та навчання в інтернеті (ІАТР), що ще більше розширило можливості втілення набутого на стажуванні в США досвіду.

З 2001 р. школа є опорною в місті щодо впровадження системи громадянської освіти.

Свобода — це гармонія прав і обов'язків

Сергій ПЕНЯЄВ,
викладач суспільно-гуманітарних дисциплін
Одеського вищого професійного училища
торгівлі та технологій харчування

Надавати пріоритети тому, що робить людину громадянином своєї землі. Цю думку висловив ще М. В. Гоголь, згадуючи добрим словом свого улюбленого ліцейського вчителя, а згодом відомого педагога-новатора З. С. Орлая, який головним у своїй діяльності бачив завдання «створити з людини громадянина землі своєї». Такі люди відчувають себе громадянами не тільки за формально-юридичним статусом, а й за станом духовно-моральної вартості. У суспільстві, яке формуватиметься з таких громадян, працюватиме національна ідея, не будуть так гостро поставати ні проблеми екології, ні проблеми захисту вітчизняного виробника, ні проблеми зайнятості тощо. Знання прав та обов'язків, звичаїв і законів, яких має дотримуватись громадянин, виховання поваги громадян до своїх та чужих прав, уміння відстоювати, захищати їх посідає, без перебільшення, чільне місце в системі громадянської та правової освіти.

Учні вивчають права людини

Пригадаймо слова Лесі Українки: «Найбільш вільною державою можна вважати таку, де люди мають усі людські та громадянські права, які є тільки у світі». Комісія ООН з прав людини закликає всі держави приділяти першочергову увагу розповсюдженню загальної декларації прав людини, міжнародних пактів з прав людини та інших документів, а також інформаційних і просвітницьких матеріалів про практичні шляхи реалізації прав і свобод, передбачених цими документами. Комісія наполегливо закликає всі держави включати до програм навчальних закладів матеріали, що стосуються питань прав людини, громадянина. Схвалюється рішення Генеральної Асамблеї розпочати всесвітню кампанію з інформування громадськості про права людини.

Однак і досі ми не можемо похвалитися активністю у цьому напрямі, причин тут кілька. Найсуттєвіша – інертне ставлення до проблеми прав людини, громадянина. Упродовж десятиліть пропагандисти схрещували списи, сперечаючись, хто ж має більше прав. Захід звинувачував нас у тому, що в нас обмежується інформація, переслідуються інакомислячі, немає свободи совісті, права на в'їзд-виїзд тощо. А ми «громили» опонентів за хронічне безробіття, армію безпритульних, недоступну медицину... Ці суперечки могли б тривати безкінечно, тому що підстави для критики були і тут, і там. Пропагандистський раж заважав твердо констатувати відому обставину, що порушення прав людини неминучі, відмінність лише у масовості й глибині та безкарності таких порушень, наявності або відсутності правових засобів захисту особи. По суті, тільки сьогодні після проголошення правової держави ми практично підходимо до вирішення складної проблеми прав людини, виховання громадян у дусі цих прав. Верховною Радою України ухвалено важливий документ: «Основні напрями державної політики України з прав людини». Якщо ми визнаємо право людини на безпеку від природних катаклізмів, то ми маємо визнати її права на безпеку від сваволі, диктату зверху, на соціальний і правовий захист. Методологічною основою процесу вивчення прав людини та відповідного виховання є формула: права людини абсолютні, інтереси держави відносні. Останнім часом навчальні заклади приділяють значну увагу проблемі вивчення прав людини, громадянина. Учителі запроваджують у навчальний процес курс «Права людини». На уроках історії, правознавства, курсу «Людина та суспільство», політології діти простежують генезис прав людини, вивчають конституційні права, свободи та обов'язки громадян.

Вже два роки поспіль учні Одеського вищого професійного училища торгівлі та технологій харчування приймають участь у конкурсі творів «Права людини очима дітей», започаткованому Українською секцією Міжнародної Амністії та Нідерландською секцією Міжнародної Амністії. Цього навчального року учасниками конкурсу стали 103 учні, 19 з них є лауреатами. Крім того, ми взяли участь у Всеукраїнському конкурсі творчих робіт «Я – громадянин» та конкурсі творів «Чому я кажу "ні" насильству над дітьми». Мета цих конкурсів – сприяти залученню учнів до складного й тривалого процесу освоєння прав людини та громадянина, виховувати повагу до них. Ця мета досягається шляхом формування у молоді поняття прав людини, ознайомлення з основними з них, роз'яснення їх значення для вільного розвитку людини й суспільства, необхідності захищати ці права, сприяти створенню законодавчого механізму, гарантій їх чинності та захисту. Попереду велика й складна робота українського парламенту зі створення правової бази для забезпечення всіх прав людини в нашій державі. І освітяни мають дбати про дотримання прав людини, громадянина, прав дитини.

Потрібен закон про права учня

Питання про права учнів стосуються не лише їхніх особистих запитів та інтересів. Які права можна «довірити» дітям? У чому полягають їхні особисті інтереси? Як розмежувати права дитини і батьків? Якими є права вчителів? Протягом майже всієї історії педагогічна наука акцентувала увагу на обов'язках учнів. До проблеми ж прав зверталися лише у 20-ті роки та в останні два-три перед розвалом СРСР. То була данина авторитарної педагогіки тоталітарної держави. Її гніт ми, на жаль, відчуваємо і сьогодні.

Входження України у світове співтовариство, намагання створити правову державу вимагає від суспільства переходу від авторитаризму до педагогіки співробітництва, толерантності, до гуманізації та демократизації освіти, до орієнтації в розвитку особистості учня. Це у свою чергу потребує нових навчально-виховних технологій. Не той справжній учитель, хто лише вчить, а той, у кого вчаться. Громадянська освіта, педагогіка толерантності нові за самою своєю суттю, бо відкидають погляд на дитину як на пасивний об'єкт педагогічного впливу й стверджують прагнення бачити її рівноправним учасником навчально-виховного процесу, усього процесу пізнання.

Громадянська освіта та нова педагогіка заперечують усі форми насильства над дитиною. На порядок денний виноситься питання розробки внутрішнього шкільного закону про її права, приведення у відповідність до цього закону навчально-трудового законодавства, котре могло б захистити і гарантувати права та інтереси учнів, ввести нормований із урахуванням медико-санітарних вимог навчальний день, скоротити обсяг домашніх завдань (переважну більшість їх слід виконувати в школі), замінити шкільні іспити рейтинговим оцінюванням.

Багаторічна робота з учнівським загалом дає підстави зробити висновок про необхідність створення своєрідного кодексу прав учня, зводу його обов'язків. Ця ідея адресована насамперед педагогам – такий кодекс і звід були б підмогою для творчої розробки власних шкільних конституцій, законів (перші спроби створення подібних документів ми маємо в юридичному та економічному ліцеях, ЗОШ № 4, № 125).

Які ж саме права викликають найбільший інтерес в учнівському середовищі? Ті, що пов'язані з навчанням, з вільним відвідуванням уроків. Правда, на останнє заслуговують лише ті, хто вчиться на «10–12» балів. Отже, школі слід подбати не тільки про організацію занять, консультацій для звільнених від уроків учнів, а й про те, у якій формі вчителі відповідатимуть за рівень і якість їхніх знань. Можна надати дітям право вибору навчальних предметів, але через економічну скруту його важко втілити в життя.

Багато учнів вважають, що тому, хто «не тягне», слід надати право повернутися до попереднього класу, і навпаки, тому учневі, якому легко вчитися, достроково перейти до наступного класу. Така система прижилася в Німеччині, Франції, Ізраїлі. Навіщо здібних учнів, шкільних вундеркіндів штовхати в обійми приватних шкіл?

Не раз доводилося чути, як учні обстоюють рівноправні стосунки з учителями, право вільного й відкритого виявлення своєї позиції з будь-якого питання шкільного життя. Вони висловлюються також за надання їм права самостійно організовувати позашкільні, позакласні заходи, вибирати форми дозвілля. Це слід враховувати при підготовці кодексу прав учнів. У кожному навчальному закладі звід правил складе свій неповторний малюнок. Виявити весь спектр можна за допомогою анкетування, опитування, круглого столу, зборів, дискусії. Тобто лише у відкритому діалозі, рівноправній розмові.

Вперше в Україні прийнято Закон «Про охорону дитинства». Добре, що нарешті усвідомили необхідність такого закону, де визначено, хто така дитина, які в неї права, хто її має захищати і як.

Інші юридичні норми, що стосуються дитини, вміщено в усіх законодавчих актах. У будь-якому законі є кілька статей про дітей. Тому, як на мене, необхідно кодифікувати законодавство про дитину, як це зроблено у Сімейному кодексі України. Тут виникає проблема: дитина у нас являє собою об'єкт права, а не суб'єкт, тому й не може сама себе захистити. Це принципово важливо для тих дітей, котрі живуть в умовах злиднів та насилля. Дитина повинна мати право прийти до будь-якої інстанції і сказати, що їй погано.

Переможний поступ громадянської освіти, педагогіки толерантності – це важливий крок до побудови громадянського толерантного суспільства, яке гарантує своїм громадянам усі права й свободи. Неможливо побудувати громадянське суспільство та й забути про нього.

Екологічна проблема?

Валентина АФРОСІНА, Людмила ДУДКО, Лариса КОЛЕСНИК, Галина КЕРІНКО, Катерина КУЛИК, Сергій МУРЗАКОВ,
учасники Літнього інституту з громадянської освіти у м. Кременчуці

Беручи участь у програмі «Партнери в освіті – літні семінари 2004» з громадянської освіти у м. Кременчуці, ми ще раз замислилися над проблемою громадянського суспільства, і в першу чергу це було пов'язано з тією екологічною ситуацією, яка склалася в Україні, та роллю громадян у цій ситуації.

Як повідомлялося в одній з доповідей, виголошеній на II з'їзді токсикологів України, на території України нагромаджено вже понад 30 мільярдів тонн відходів, причому щорічно утворюється і не переробляється по 700 млн тонн. Це небезпечні відходи, які містять нафтопродукти, хлоровані вуглеводні, важкі метали тощо. Особливу групу становлять речовини, які утворюються при утилізації трансформаторів та конденсаторів, і непридатні заборонені пестициди. Дуже високий ризик виникнення пожеж, через які небезпечні речовини швидко і у величезній кількості потрапляють у повітря. Характер такого впливу на людину може бути різним: ураження органів дихання, нервової системи або загальна інтоксикація. Скажімо, акриламід і його похідні діють на нервову систему, викликають ураження печінки і нирок. Капролактам має шкіроподразнюючу дію. Полівінілхлорид, з якого нерідко виготовляють дитячі іграшки, викликає вегетосудинну дистонію. А полістирол – запалювальні й атрофічні зміни верхніх дихальних шляхів.

Все це дуже тривожить, однак скільки б не витрачалося коштів з місцевих бюджетів, скільки б не звинувачували мерії міст, «губернаторів», Президента у бездіяльності, поки ми не подивимося навколо, не проаналізуємо свою участь у створенні прецеденту екологічної катастрофи місцевого масштабу, ми не зможемо змінити ситуацію на краще.

Ми дуже багато говоримо про наш український менталітет, забуваючи іноді, що не завжди ним можна тільки пишатися. Адже не секрет, що ми, українці, сміття метемо з двору на дорогу, прибираючи своє подвір'я, а, приміром, німці – з дороги на подвір'я, а потім вивозять сміття...

Можливо, оцей самоаналіз, чітке бачення впливу кожного громадянина, і себе в першу чергу, на екологічний стан села, міста, регіону... переосмислення свого «я» та українського менталітету дасть змогу змінити свою країну без місцевих та державних програм?

Такий погляд допоміг нам обрати тему проекту, який ми й розробили.

Тренінг: «ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА»

Мета: допомогти учасникам проаналізувати ситуацію щодо екологічної кризи та розробити шляхи запровадження просвітницької роботи щодо поліпшення екологічної ситуації в регіоні, області, районі, школі.

Час: 1 год 20 хв.

Поняття для засвоєння: проблема, мета, ціль, план, екологія, катастрофа.

№ з/п	Види роботи	Орієнтовна тривалість, хв.	Ресурсне забезпечення
1	Вправа «Чистодвір»	10	Папір, «сміття»
2	Вправа «Метаплан»	30	Фліп-чарт, кольоровий папір, маркери, стікери
3	Вправа «Мої плани запровадження»	30	Фліп-чарт, аркуші паперу, маркери
4	Підсумки заняття	10	

1. Вправа «Чистодвір»

Мета: формувати у членів групи почуття відповідальності за екологічний стан навколишнього середовища та визначити, як впливає людина на екологічний стан регіону.

Хід вправи. Учасники об'єднуються в одній частині приміщення зі «сміттям» у руках. Після команди тренера їм пропонується кинути сміття на підлогу та перейти до другої частини приміщення.

Тренер: Ми дуже часто розмовляємо про екологічну проблему людства. Щойно ми зімітували ситуацію, яку ми з вами бачимо щодня. А тепер давайте підрахуємо, скільки сміття можуть викинути мешканці села, міста, області, країни. Чи це не екологічна катастрофа людства?

Учасникам пропонується повернутися до першої частини приміщення, зібрати сміття з підлоги і викинути його в кошик.

Запитання для обговорення

1. Як ви почувалися під час цієї вправи?
2. Що треба зробити людині, щоб поліпшити екологічний стан свого регіону?
3. З якою метою проводилась ця вправа?

2. Вправа «Метаплан»

Мета: проаналізувати ситуацію щодо екологічної проблеми в регіоні, області, районі, школі; виробити чітке бачення того, як кожен учасник може впливати на поліпшення екологічної ситуації на місцях.

Хід вправи. Тренер запитує, що таке «проблема»? Учасники відповідають. Після цього тренер знайомить учасників з визначенням терміна «проблема».

Проблема: складне теоретичне або практичне питання, яке потребує розв'язання, визначення, дослідження.

Тренер об'єднує учасників у малі групи по 4–5 осіб. Вправа проводиться поетапно.

1-й етап: визначення екологічних проблем у регіоні, місті, школі. Час виконання: 5 хв.

Кожна група визначає якусь одну проблему. Тренер записує сформовані проблеми на фліпчарті чи дошці.

2-й етап: аналіз ситуації в регіоні з визначеної проблеми. Час виконання: 10 хв.

Кожна група працює над вирішенням своєї проблеми.

Учасники індивідуально відповідають на запитання:

1. Якою насправді є ситуація?
2. Якою має бути ідеальна ситуація?
3. Чому насправді ситуація не є такою, якою вона має бути?

Кожну відповідь учасник записує на окремому аркуші певного кольору і наклеює їх у відповідному секторі «Метаплану».

МЕТАПЛАН

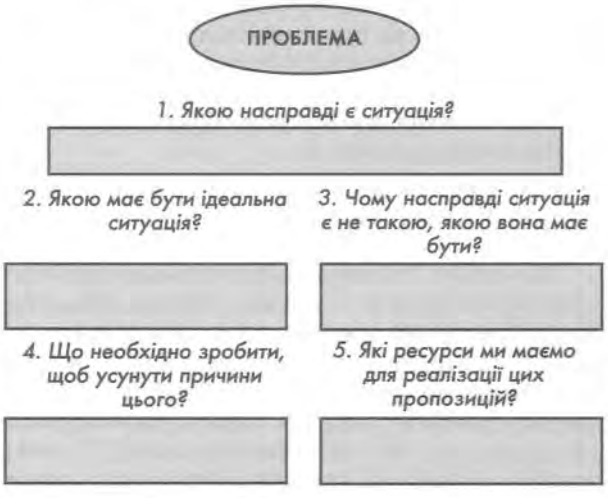

3-й етап: шляхи вирішення проблеми. Час виконання: 10 хв.

На цьому етапі учасники малих груп працюють разом – обговорюють та узагальнюють думки з перших трьох питань, а потім відповідають на запитання:

1. Що необхідно зробити, щоб усунути причини цього? (Учасники відпрацьовують пропозиції. Кожну записують на окремому аркуші певного кольору і наклеюють у відповідному секторі.)
2. Які ресурси ми маємо для реалізації цих пропозицій? (Перелік ресурсів теж записують – кожен на окремому аркуші – і наклеюють у відповідному секторі.)

4-й етап: презентація метапланів.

Час виконання – 2 хв. Для кожної малої групи.

5-й етап: обговорення вправи.

Запитання для обговорення:

Що дала нам робота над цією вправою?

3. Вправа «Мої плани запровадження»

Мета: виробити чітке бачення впливу кожного учасника на екологічний стан у регіоні, районі, школі.

Хід вправи. Учасникам пропонується розглянути подану схему плану та індивідуально визначити першочергові завдання, які необхідно вирішити, розрахувати кроки до реалізації попередньо сформованої мети (див. табл.).

Ціль

Учасники виконують це завдання самостійно. Час виконання 10 хв.

Після закінчення обговорення учасники вивішують свої записи на стіні. Створюють своєрідну «галерею», з якою всім пропонується ознайомитися.

Запитання для обговорення

Що вам дало виконання цієї вправи?

4. Підсумки заняття

Учасники групи відповідають на запитання:

1. Яку нову інформацію, нові знання ви отримали під час опрацювання теми?
2. Якими будуть подальші кроки в покращенні екологічної ситуації?
3. Які пріоритети для себе ви визначаєте?

	Що я зроблю?	Які це дасть результати (що? для кого? термін)?	Які ресурси я використаю?	Що зроблять інші (хто? що?)	Які це дасть результати (що? для кого? термін)?	Які ресурси для цього будуть задіяні?
Крок 1						
Крок 2						
Крок 3						
.....						
Крок *N*						

Учням — свою газету!

Ольга АНДРІЯШКО,
вчитель ЗОШ № 8 м. Коломия, Івано-Франківська обл.,
випускниця програми «Партнери в освіті-2003»,

Якщо запитаєте в учнів про шкільне самоврядування, то відповіді здебільшого не почуєте. Хоча керівники освітян часто говорять про виховання не «баранів затурканих», а справжніх громадян з творчим мисленням та широтою поглядів, однак чимало вчителів намагаються контролювати учнів, бо так – спокійніше. У більшості шкіл немає шкільних парламентів, учні не знають своїх прав, не вміють відстоювати свої переконання, не мають можливості реалізувати цікаві ідеї. Ми змушуємо їх зубрити правила та форми, однак не завжди бачимо в них насамперед особистість.

Ідея створення міської шкільної газети давно не давала мені спокою, адже у моєму місті одинадцять шкіл, проте учні ніколи не мали свого видання. Після подорожі до США я ще більше перейнялася цією ідеєю. Цікаво було спостерігати, як реально працює гілка самоврядування в американських школах, як учні творять свою газету, пропонують теми, обговорюють їх, таким чином долучаючись до громадського життя.

Звісно, нам би їхні можливості. Однак, згадавши вислів «стукайте – і вам відчинять», я подала свій проект міської шкільної газети на конкурс для випускників програм США «LIGP». На мою велику радість, Бюро в справах освіти й культури Державного департаменту США визнало цей проект одним із кращих серед 144 та надало кошти для фінансування. Від жовтня 2004 р. газету читають в усіх школах міста. Газета виходить двічі на місяць, учні самі розносять та поширюють її. Отримують видання також вчителі та бібліотеки. Уже вийшло 7 випусків; вона набула чималої популярності, має схвальні відгуки редакторів «дорослих» видань міста. Газета не є професійною, адже її дописувачі – діти, саме вони її творять. Тому роль вчителів у заохочуванні учнів до написання статей, розкриття їхніх здібностей (хто як не вчитель найкраще знає можливості своїх вихованців) надзвичайно велика. Часто діти соромляться викласти відверто свої думки чи вважають, що це їм не під силу, а інколи просто бояться. На жаль, стосунки у школах між учнями та вчителями далекі від демократичних, тому учні нерідко не підписують своїх статей або підписують вигаданими іменами. Наприклад, після опублікування статті одинадцятикласниці «Я не хочу ходити до школи», у якій дівчина звинувачує більшість учителів своєї школи в хабарництві та непрофесіоналізмі, було чимало дзвінків з обуренням: як ви наважились таке друкувати, хто це написав? Особисто я тішуся з того, що газета досягає своєї мети – демократизує шкільне життя, привертає увагу до проблем учнів.

Порушує газета й загальноміські питання, оголосивши конкурс на кращий учнівський твір «Проблеми мого рідного міста». «Шкільна газета» – видання різнопланове: від проблем ранньої вагітності, наркоманії до анекдотів та ліричних віршів. Серед інших рубрики: «шкільне опитування», «актуальне», «наші інтерв'ю», «стиль життя».

Знайомить наше видання учнів і з американським способом навчання. Зокрема ми вже двічі друкували статті випускника програми Е. Маски Сергія Костюка, який свого часу закінчив одну з коломийських шкіл. Заплановано друк і моєї статті про відмінності між українським та американським підходами до виховання й навчання, а також кілька порад та методична інформація для наших вчителів, спираючись на досвід, здобутий у США.

На жаль, термін дії гранту – півроку, проте він зробить найголовніше –дасть поштовх: учням, вчителям, новим ідеям та можливостям. Адже найтяжче – зробити перший крок. Випуск газети планується до кінця навчального року, і вже є ідея з вересня наступного розширити видання в межах області. Звісно, без допомоги спонсорів не обійтися, тому сподіваюся на підтримку, нові гранти... Бо вже тепер, після кількох випусків, видно, наскільки важлива ця справа для учнів-старшокласників, які повірили у власні сили, відкривають свій потенціал, знайомляться з такими ж лідерами інших шкіл. «Шкільна газета» надає їм унікальну можливість зробити це. Навколо газети вже створено певний молодіжний клуб ініціативних старшокласників. Було б великою помилкою зупинити видання газети. Сподіваюся рухатися тільки вперед...

Долаючи відстань

Валерій ШТОРЛІН,
Олена ТАРАСОВА,
Олена БОГДАНОВА,
тренери-викладачі Науково-методичного центру гімназії «Києво-Могилянський колегіум»

Давно вже ні для кого не є секретом, що поступ сучасної цивілізації, незалежно від того, про яку з її ланок йдеться, здійснюється шляхом створення, розповсюдження й використання нових технологій, що відповідають вимогам часу, задовольняють життєво важливі потреби, постійно змінюються і готують до змін тих, хто ними оволодіває.

Мабуть, насамперед це стосується освіти, система якої може бути кайданами, якщо обмежиться печерним рівнем збирання фактів, так само як може стати і крилами, коли спрямована на розвиток універсальних здібностей, вчить тому, як вдало просуватися в інформативному просторі та у співпраці з іншими інтегрувати отримані знання й генерувати нові ідеї. Перше – нудне й нецікаве, друге – приємне і захоплююче. Для нас, викладачів-практиків і водночас методистів-тренерів це стало переконанням завдяки сприянню Відділу преси, освіти та культури Посольства США.

Останнім часом у рамках малих грантів нами було проведено кілька семінарів-тренінгів, з яких найбільш запам'яталися ті, що пройшли в Алушті та Кам'янці-Подільському, де ми познайомились із учителями – прекрасними знавцями своїх навчальних дисциплін, різними за своїми вподобаннями людьми, яких об'єднували дві речі: незадоволення стереотипами педагогічних підходів, отриманих у спадок від радянської влади, і палке бажання освіжити свій викладацький досвід гнучким, цікавим інструментарієм і аж ніяк не марним прослуховуванням лекцій-проповідей, обмежених переліком шляхетних цілей.

Наші короткі семінари вимагали від нас концентрації зусиль, по-перше, на відборі найефективніших інтерактивних методик, по-друге, на тому, щоб ці методики втілилися в навчальні матеріали відповідно до змісту програм з англійської мови, світової та української літератури, історії та права чинного курсу середньої школи. Саме завдяки тому, що запропоновані нами розробки були представлені у вигляді конкретних прикладів застосування на уроках із урахуванням відведеного шкільною програмою часу, наші заняття і пройшли з успіхом, викликали жвавий інтерес у вчителів і щиру зацікавленість у тому, щоб такі тренінги проводились і далі, бо несуть у собі практичну користь і очевидно виграють у порівнянні з заходами офіційних установ.

Про всі ці спостереження говорять результати моніторингів, отримані на тренінгах, проведених у різних, віддалених один від одного куточках України.

На наше глибоке переконання, саме для таких містечок, що опиняються поза орбітою прогресивних інноваційних освітніх рухів, а інколи буквально перебувають у становищі інформаційної блокади, будучи позбавлені не тільки джерел інтернету, а й періодичної фахово-методичної преси, існує нагальна потреба у таких каналах входження до міжнародного демократичного інформативного простору, які утворюються мобільними семінарами-тренінгами, що містять у собі широкий спектр досвіду адаптації інтерактивних методик навчання до кількох предметів одразу. Саме у таких периферійних регіонах викладачі виявляють дивовижну жагу до усього нового, що дозволило б їм іти в ногу із часом і що має конкретну користь у нашій спільній просвітительській справі. Зрозуміло, чому на заняттях учителі тривожились про те, чи вистачить на всіх підготовленого нами навчального матеріалу, текстів, запитуючи, а чи не маємо ми зайвих примірників, щоб поділитись зі своєю кафедрою.

На наш погляд, короткі семінари-тренінги, підтримані малими грантами, гнучкі, доцільні й актуальні ще й тому, що на триваліші семінари важко було б зібрати усіх охочих учителів, бо треба вчасно виконувати свої учбові плани. Більше того, за свідченнями учасників, на наші тренінги потрапляють далеко не всі охочі, а лише кращі й за умови, що про всі отримані знання вони звітуватимуть перед своїми колегами на кафедрах або на загальних шкільних нарадах.

Цікавим є і той факт, що наші практичні семінарські заняття успішно надолужують діяльність районних і міських методичних об'єднань. Тому під час перерви між навчальними частинами не дивно було чути від учителів ту саму думку, яка звучала лейтмотивом підсумку занять: «За два дні вашого семінару ми отримали більше користі, ніж від місячного відвідування курсів підвищення кваліфікації!» Або: «Було так цікаво, що навіть непомітно, як сплив час; до речі, а коли ви знову до нас приїдете?» Це запитання, на наш погляд, є переконливим показником тієї гострої потреби у подібних семінарах, яка існує сьогодні, і тієї важливої ролі, яку відіграють малі гранти у процесі демократизації освіти в Україні.

Минув час, але та атмосфера тепла, зацікавленості й відчуття власної потрібності, що супроводжували нас під час семінарів, збережені у нашій вдячній пам'яті, вселяють оптимізм і спонукають до подальшої роботи.

Наше партнерство скоротило відстань між людьми.

ОГОЛОШЕННЯ

Організація Американські Ради з міжнародної освіти має честь запросити випускників програм «Українсько-американські премії за досягнення у викладанні» та «Партнери в освіті» на конференцію

«Вплив програм TEA та PiE на розвиток освіти в Україні. Підсумки та перспективи».

Дати проведення заходу – 12 та 13 травня 2005 року.

За детальнішою інформацією та аплікаційною формою на участь у конференції, будь ласка, звертайтеся до офісу American Councils.
Тел.: (044) 246-82-21, 246-82-22,
ел. пошта: pie@americancouncilskyiv.org.ua.
Контактна особа: *Катерина Павлінська*

Всеукраїнська конференція вчителів історії та суспільних дисциплін на тему: «ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН»

8 квітня 2005 року Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» спільно з Міністерством освіти і науки України проводитимуть у Київському будинку вчителя науково-практичну одноденну конференцію на тему: **«Формування громадянських цінностей учнівської молоді засобами суспільних дисциплін».**

До участі в заході запрошуються вчителі суспільних дисциплін загальноосвітніх навчальних закладів України, методисти обласних інститутів удосконалення вчителів, викладачі суспільних факультетів педагогічних вузів.

Запланований захід має на меті ознайомлення педагогів України з сучасними підходами до викладання історії та громадянської освіти, проведення робочих засідань, круглих столів за тематикою конференції.

Тематика конференції

- Громадянська компетентність та відповідальність.
- Аналіз сучасної суспільно-політичної ситуації в Україні на уроках суспільствознавчих дисциплін.
- Як викладати суперечливі питання в історії. Друга світова війна.
- Стереотипи. Політичний, історичний та психологічний виміри.
- Проблема консолідації суспільства на уроках суспільствознавчих дисциплін.
- Багатокультурність і толерантність. Виховання толерантності засобами суспільних дисциплін.
- Політична пропаганда й необхідність розвитку критичного мислення.
- Роль ЗМІ у формуванні компетентного громадянина.

Доповідачі конференції

Доповідачами на конференцію будуть запрошені науковці із Національної академії наук України, Академії педагогічних наук України, вищих академічних навчальних закладів, інших установ. Орієнтовна програма конференції буде розміщена на сайті Асоціації «Нова Доба» www.doba.mail.lviv.ua до 15 березня 2005 року.

Учасники конференції отримають:

- Інформацію про сучасні суспільно-політичні процеси в Україні та дидактичні напрями їх опрацювання;
- Інформацію про можливості використання передових методик і технологій у викладанні історії та громадянської освіти;
- Інформацію про нові підходи до викладання контроверсійних питань у шкільних курсах історії та громадянської освіти;
- Практичні навички у використанні сучасних педагогічних методик (під час роботи майстер-класів);
- Можливість для спілкування з представниками Міністерства освіти і науки України, АПН України, науковцями, авторами шкільних підручників, викладачами педвузів, пресою тощо.
- Можливість для обміну досвідом зі своїми колегами із різних регіонів України (організація роботи виставки навчально-методичних матеріалів та друкованих видань з історії та громадянської освіти провідних видавництв Києва, інших міст);
- Безкоштовну навчально-методичну літературу з історії та громадянської освіти (близько 15 найменувань).

Організатори не відшкодовують транспортних витрат і не забезпечують харчування учасників конференції. Під час роботи конференції у приміщенні функціонуватиме буфет із помірними цінами.

Організаційний внесок кожного учасника конференції – 10,00 грн (вноситься під час реєстрації учасників у формі благодійної пожертви).

ЗАЯВКА
на участь у науково-практичній конференції на тему:
«Формування громадянських цінностей учнівської молоді засобами суспільних дисциплін»
Київ, 8 квітня 2005 року

1. Прізвище, ім'я по батькові
2. Рік народження
3. Місце роботи (назва освітньої установи, посада)
4. Професійні зацікавлення
5. Робоча адреса, телефон із кодом
6. Домашня адреса, телефон із кодом
7. Електронна адреса (якщо є)
8. Куди і на чиє ім'я надсилати запрошення

Заявку просимо надсилати на адресу:
Асоціація «Нова Доба» (вул. Галицька, 1–5, м. Львів, 79008) із поміткою «Конференція-2005».

Заявка на конференцію буде дійсна лише за умови отримання Вами офіційного запрошення.
Контактний телефон (032) 297-66-89. Ел. пошта: doba@mail.lviv.ua

Ольга Янушевич
Презентація у Дніпропетровську

17 лютого у Дніпропетровську відбулася презентація «Антології адаптованого досвіду», на якій присутні були майже 30 директорів шкіл, ліцеїв, гімназій області, представники управлінь освітою, інституту післядипломної педагогічної освіти, міського методичного центру. З великим інтересом учасники гортали сторінки книжки, знайомилися з її змістом і зробили висновок, що це просто настільна книга для адміністратора, методиста, вчителя. Та невелика кількість (14) примірників, що була у наявності, розлетілася в одну мить. А далі посипались запитання: де знайти цю книжку, щоб порекомендувати друзям, колегам, знайомим? Як познайомитись ближче з авторами? Чому такий малий наклад – всього 1000 примірників? Чи буде друге видання? Чи буде продовження? – і т. д. І справді, чи буде?

Олена Франчук
Готові до співпраці

В рамках реалізації проекту «Антологія адаптованого досвіду» видано 1000 примірників книги, 100 дисків електронних носіїв (що можна розмножити на місцях) та розміщено «Антологію» в рубриці «Розробки» на веб-сайті Вісника шкільних обмінів. CD-диски будуть розіслані разом з примірниками книжки у відповідності до заявок регіональних ініціативних груп про готовність провести презентаційні заходи. Формат заявки розіслано по розсилці asp@list.iatp.org.ua. З огляду на невеликий наклад книги організаторам та учасникам проекту, авторам книги слід і надалі докладати зусиль, щоб про книгу довідалось широке коло освітян. Передрук книги можливий як ініціатива випускників у регіонах України. «Асоціація шкіл партнерів» чекає на ваші пропозиції щодо наступного видання книги. Ми маємо чітко усвідомлювати, що започаткована нами серія «Майстерня інновацій» може мати своє продовження не тільки в передруці книги «Антологія адаптованого досвіду», а й у 2-му томі такого видання. Час не стоїть на місці, і через два-три роки буде актуально почути про нові адаптовані ідеї не тільки США, а й країн Європи.

Олена Жадько
Місток у майбутнє

Закінчились вибори, все потихеньку стає на свої місця. Життя продовжується, і тепер головне, як воно складеться. У нашому місті, як і всюди зараз, обговорюються, ні, не тільки гардероб прем'єр- міністра, а й подальший рух України до євроінтеграції. Учні 10-А класу нашої школи знову беруть участь у конкурсі НАТО, який називається Аліанте-2005. Знову, бо в минулому році вони теж були його учасниками, стали переможцями і відвідали військові бази в Польщі й Чехії. Цього року ми самі вибрали складніший шлях: працюємо не на українському сайті Аліанте (бо він чомусь ще не працює), а на польському. Наша команда вже вийшла у другий тур. Ми листуємося з новими польськими друзями, бо вони нами зацікавились через форум і залюбки розпитують про наше життя-буття. Оце, на мою думку, і є справжня інтеграція й сучасне неупереджене ставлення до військового альянсу.

Артюх Ірина
Мобільний тренінг

4 лютого в Гуляйполі Запорізької обл. за ініціативи випускниці TEA-2002 Артюх Ірини пройшов тренінг для вчителів англ. мови Гуляйпільського району з методики творчого письма. Цей мобільний тренінг був проведений випускницею програм PiE та CI Ларисою Лютою за підтримки IREX. В тренінгу взяли участь 20 учителів англійської мови сільських шкіл району та міста Гуляйполе, для яких він став справжньою подією.

Лариса Середяк
Ми всі здобули перемогу

Шановні друзі, щиро хочу всіх привітати з перемогою демократії в нашій країні та побажати кожному і кожній з випускників програм перемагати інертність, втому, лінь. Не хочеться думати, що владаємо у зимову сплячку, але таке відчуття (принаймі у мене), що революція забрала багато сил і реальні кроки, рішення, проекти здійснити все тяжче. Додайте наснаги, нових ідей! Прошу зголоситися тих, хто розуміє, що прийшов мабуть найважливіший час держави – праці на реальний результат. Що будемо робити, панове?

Антон
Як – що?

Ларисо, що за запитання? Плуга треба перти. З корупцією боротися безпощадно. В школах наводити елементарний порядок. В медицині, культурі – скрізь. Але це легко сказати. Хто це все буде робити? Де взяти стільки незаплямованих? З Америки не виписати. Питаннячка...

Лариса Середяк
До праці, панове!

Відповідаю Антону: що значить «незаплямованих»? Коробки цукерок в школі брала, дітям допомагала розв'язувати вступні тести, подарунки «нагору» робила – все абсолютно свідомо... Хіба питання в заплямованих? Як на мене – в тому, щоб робити свою роботу професійно і відповідально. Хочуть віддячити – нехай віддячують: головне не торгуватися перед тим, а розуміти: сприяння – «на добро чи навпаки». Питань справді багато, тим більше на фоні масового перелицювання. Та й до тих людей треба ставитися з розумінням. Пам'ятаєте, за Дарвіном: виживають не найсильніші чи наймудріші, а ті, хто вміє пристосовуватися. Бути гнучким – це мистецтво. А з часом приходить розуміння: послуги мають оплачуватися. Просто знову ж таки – роби по совісті й не знущайся над людьми.

Відділ преси, освіти та культури Посольства США

займається питаннями преси, освіти і культури, а саме: координує проведення заходів для преси, підтримує зв'язки з громадськістю, керує програмами культурного та освітнього обмінів, надає інформацію про американське суспільство та культуру, розповсюджуючи матеріали українською та англійською мовами, а також забезпечує роботу Інформаційного центру, Ресурсного центру для викладачів англійської мови, Американської бібліотеки в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та Освітнього консультативного центру.

Інформаційні програми

Головна мета Відділу – надавати точну і своєчасну інформацію про Сполучені Штати Америки, акцентуючи увагу на політиці, яку проводять Американський Уряд та, відповідно, Посольство США. Друкована й електронна версія цієї інформації щодня розповсюджується серед журналістів та українських державних урядовців у вигляді «Washington File» – дайджесту офіційних урядових новин з Вашингтона щодо міжнародної політики. Відділ підтримує зв'язки з представниками засобів масової інформації, випускає прес-релізи, організовує прес-конференції, влаштовує супутникові телемости та цифрові телевідеоконференції. Крім цього, Відділ організовує семінари та програми обміну для журналістів, щоб забезпечити розвиток вільної й відкритої преси і вільний потік інформації.

Освітні програми

Обмін інформацією і досвідом між громадянами Сполучених Штатів Америки та України є головним компонентом роботи Посольства США, спрямованої на підтримку побудови громадянського суспільства в Україні. З цією метою Відділ пропонує ряд програм академічних і професійних обмінів. Щороку понад 2000 українців та американців беруть участь у цих програмах. Шляхом відкритих конкурсів проходить відбір учасників на академічні програми для студентів, учителів та професорів, науковців та фахівців переважно у галузі суспільних і гуманітарних наук. Крім того, Відділ координує програму з професійного обміну «Громадські зв'язки» та інші програми для бізнесменів, місцевих урядовців, працівників і представників неурядових організацій. Здійснюється підтримка програм партнерства між університетами та громадськими організаціями, які працюють у сфері охорони довкілля, жіночого лідерства та об'єднання громадян.

Фонд демократії

Це програма малих грантів, що сприяє розширенню демократичних принципів громадянського суспільства в Україні через підтримку конкурсних пілотних проектів від неурядових організацій. Проект повинен супроводжуватись рекомендаційним листом і мати підтримку співробітників Посольства США. До проектів, що були заохочені Фондом, увійшли проведення семінару молодих політичних лідерів, видання економічного часопису, різноманітні навчальні програми та конференції.

Американські студії, вивчення англійської мови

Діяльність Відділу щодо підтримки викладачів англійської мови здійснюється Ресурсним центром для викладачів англійської мови, який працює в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та включає в себе продаж навчальних книг і касет, підтримку викладацьких конференцій та асоціацій викладачів англійської мови, надання в користування великої колекції відео- й аудіокасет, методичної літератури для вчителів, проведення семінарів спеціалістами з викладання англійської мови. Відділ також підтримує американознавчі конференції та науковців, які ними займаються, забезпечуючи їх необхідними матеріалами та обладнанням.

Наша діяльність також включає в себе підтримку видань американських книг українською мовою, читання спеціалістами та науковцями лекцій на актуальні теми, сприяння розширеному доступу до інтернету та розвитку бібліотек.

Центр інформаційних ресурсів

Центр інформаційних ресурсів надає інформацію про США – політику, міжнародні відносини, безпеку, військові проблеми, право, економіку, торгівлю та екологію, культуру та освіту. Центр має в своєму розпорядженні бази даних on-line та на лазерних дисках, збірки документів, довідники на традиційних носіях. Центр співпрацює з урядом, журналістами, вченими, представниками ділових кіл, іншими особами та організаціями, що мають професійну зацікавленість в інформації про Сполучені Штати Америки. Центр надає інформацію факсом та електронною поштою, а також телефоном у разі термінової потреби. Ресурси Інформаційного центру можна використовувати особисто за попередньою домовленістю.

Вісник програм шкільних обмінів
видається і розповсюджується
Відділом преси, освіти та культури Посольства США
в Україні з 1999 року і виходить 4 рази на рік.
Всі матеріали розміщені також на веб-сторінці
http://visnyk.iatp.org.ua
Менеджер проекту Наталія Єремеєва
(ел. пошта: visnyk@iatp.org.ua)

Наша адреса:
04050, Київ, вул. Липочицька, 4,
Посольство США в Україні.
Тел.: (044) 490-40-26.
Детальнішу інформацію про програми і діяльність Відділу преси, освіти та культури можна знайти, завітавши на нашу веб-сторінку:
www.usembassy.kiev.ua

Від редакції

Ми поважаємо Вашу думку. Відділ преси, освіти та культури Посольства США не завжди поділяє погляди авторів статей. Ми чекаємо на Ваші ідеї і статті. Посилання на передруки з видання «Вісник програм шкільних обмінів» обов'язкові.

Видавничий дім «КМ Академія».
04070, Київ, вул. Сковороди, 2.
Тел./факс: (044) 425-60-92; 238-28-26.
E-mail: phouse@ukma.kiev.ua
Зам. № 5-16.